

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM
VĚKU DÍTĚTE NA MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH
V PLZEŇSKÉM KRAJI

Bakalářská práce

Jana Smetáková

Předškolní a mimoškolní pedagogika,

obor Učitelství pro mateřské školy

(2009 – 2012)

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Dagmar Čábalová, Ph.D.

Plzeň, 2012

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 31. března 2012

.....

Jana Smetáková

Děkuji vedoucí své bakalářské práce PhDr. Dagmar Čábalové, Ph.D. za konzultace, připomínky a metodické vedení práce, svým kolegyním v zaměstnání za vstřícnost a dále děkuji všem, kteří mi ochotně poskytovali informace.

OBSAH

ÚVOD	5
1 ZVLÁŠTNOSTI DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	7
1.1 TĚLESNÝ A POHYBOVÝ VÝVOJ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	7
1.2 VÝVOJ POZNÁVACÍCH PROCESŮ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	7
1.2.1 Vnímání dítěte v předškolním věku	8
1.2.2 Paměť dítěte v předškolním věku	9
1.2.3 Fantazie dítěte v předškolním věku	9
1.2.4 Myšlení a řeč dítěte v předškolním věku	10
1.3 VZTAHY DÍTĚTE K PROSTŘEDÍ	10
1.3.1 Sociální vlastnosti a dovednosti	11
1.4 POTŘEBY DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	11
1.5 DÍTĚ A JEHO CHARAKTERISTICKÉ ČINNOSTI	13
2 SEXUALITA	14
2.1 VÝVOJ SEXUALITY U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	14
3 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA	16
3.1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V RODINĚ A V MATEŘSKÉ ŠKOLE	16
4 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	21
4.1 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	21
4.1.1 Principy RVP PV	22
4.1.2 Rámcové cíle předškolního vzdělávání	22
4.1.3 Klíčové kompetence předškolního vzdělávání	23
4.1.4 Vzdělávací obsah RVP PV a sexuální výchova v mateřské škole	24
5 DIDAKTIKA SEXUÁLNÍ VÝCHOVY U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	27
5.1 ORGANIZAČNÍ FORMY VYUČOVÁNÍ V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ	27
5.2 VÝUKOVÉ METODY V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ	27
5.3 VÝUKOVÉ POMŮCKY V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ	29
6 VÝZKUMNÁ SONDA DO PRAXE MATEŘSKÝCH ŠKOL	32
6.1 CÍLE A ÚKOLY VÝZKUMU	32
6.2 METODIKA VÝZKUMNÉ SONDY	34
6.2.1 Metoda dotazníku	34
6.3 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	35
6.4 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉ SONDY A JEJICH INTERPRETACE	37
6.4.1 Analýza výsledků zjištěných dotazníkem pro učitelky	37
6.4.2 Interpretace výsledků výzkumné sondy k cílům a úkolům práce	47
6.5 ZÁVĚR VÝZKUMNÉ SONDY	49
6.5.1 Obsahový závěr	49
6.5.2 Metodologický závěr	50
6.5.3 Praktický závěr	51
ZÁVĚR	52
RESUMÉ	54
SUMMARY	54
POUŽITÁ LITERATURA	55
SEZNAM GRAFŮ	57
SEZNAM PŘÍLOH	58
PŘÍLOHY	59

ÚVOD

Když jsem studovala první ročník vysoké školy, zaujala mě v televizi na programu ČT 1 diskuze v pořadu „Máte slovo“ na téma „Nová sexuální výchova ve školách“. Zjistila jsem, ačkoliv se v praxi běžně setkávám s různými projevy a otázkami dětí směřujícími k jejich sexualitě, že nevím, jak bych správně měla postupovat a na co se zaměřovat. Vybrala jsem si téma „sexuální výchova v předškolním věku dítěte na mateřských školách v Plzeňském kraji“ právě kvůli vlastní počáteční nevědomosti, jak děti vzdělávat v oblasti sexuální výchovy. Domnívám se, že předškolní věk je období, kdy děti dokážou být bezprostřední a bez většího ostychu na toto téma hovořit. Proto je důležité, aby se každá učitelka v mateřské škole zamyslela nad tím, co může učinit proto, aby dětem přiblížila oblasti sexuální výchovy, pokud chce z dítěte vypěstovat celistvou osobnost, která bude schopna poznávat a chápat zvláštnosti každého jednotlivce a umět formovat mezilidské vztahy.

Do oblastí sexuální výchovy patří zejména lidská sexualita, zdraví, životní styl, správné společenské a emocionální postoje k sexualitě a v nejširším slova smyslu vše, co s ní souvisí. V sexuální výchově je také důležité neopomenout správné a přiměřené chování, návyky a dovednosti, které jsou nezbytné pro individuální i sociální fungování člověka.

V bakalářské práci chci zúročit své teoretické poznatky získané studiem střední pedagogické školy i vysoké školy a zkušenosti ze své čtyřleté praxe v MŠ Nýřany, MŠ Stod a MŠ Holýšov.

V teoretické části práce se budu snažit přiblížit zvláštnosti předškolního věku. Zaměřím se především na tělesný a pohybový vývoj, vývoj poznávacích procesů, vztahy dítěte k prostředí, na jeho potřeby a charakteristické činnosti. V další kapitole osvětlím dětskou sexualitu a její vývoj. Dále se budu věnovat sexuální výchově všeobecně i vzhledem k mateřské škole a rodině. Pro předškolní vzdělávání je závazným dokumentem Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, který stanovuje rámec, podle něhož při pedagogické činnosti postupujeme. Budu se zabývat principy, cíli a kompetencemi předškolního vzdělávání. Zjišťovat, zda je sexuální výchova součástí vzdělávacího obsahu, do jaké míry a v jakých oblastech je zde obsažena. Poslední kapitola teoretické části se zabývá didaktikou sexuální výchovy.

V praktické části uvádím výsledky výzkumné sondy. Cílem mé práce je zjistit úroveň sexuální výchovy na mateřských školách v Plzeňském kraji. Bude mne zajímat, zda se učitelky věnují sexuální výchově didakticky i obsahově.

1 Zvláštnosti dětí předškolního věku

Předškolní věk je období od třetího roku do vstupu na základní školu. V dětské psychice v této době dochází k rozvoji sebeuvědomování, které se během předškolního věku utváří a rozvíjí.

Zvláštnosti předškolního věku charakterizují změny v tělesných a pohybových funkcích, v poznávacích procesech, v citovém i společenském vývoji. Nejvýznamnější jsou v tomto období změny ve vývoji osobnosti.

Většina dětí nastoupí do mateřské školy ve věku tří let, proto se zaměřím na zvláštnosti dětí od tří do šesti let.

1.1 Tělesný a pohybový vývoj dítěte předškolního věku

Ve třetím roce života je nejvýznamnější změnou v tělesném vývoji růst do výšky. V tomto období až do šesti let dítě velmi přibývá na váze. Na rozvoj svalstva a kostry dítěte má zpětný vliv hlavně vydatný pohyb, který provází dítě po celý předškolní věk. Osifikace pokračuje, kosti jsou ještě měkké, pružné a chrupavčité, proto i při nadměrném počtu pádů a úrazů se jen zřídka vyskytují zlomeniny.

Vzhledem k pružnosti kostí hrozí nebezpečí různých ortopedických vad (např. pokles klenby chodidel, deformace páteře, ...). Těmto poruchám je možné předcházet správnou prevencí v rodině i mateřské škole (např. zařazovat každý den zdravotní cviky, podporovat přirozený pohyb, nedovolit, aby dítě bylo delší dobu ve strnulé poloze...). Po třetím roce života se značně rozvíjí jemná i hrubá motorika a většina dětí se dovede sama obsloužit.

V dětských kolektivních zařízeních je větší možnost nákazy, proto je nutné důsledně dbát na hygienu a seznamovat děti s důsledky jejich jednání. (upraveno podle ALLEN, 2005);

1.2 Vývoj poznávacích procesů dítěte předškolního věku

V tomto období se intenzivně rozvíjí všechny poznávací procesy, ve kterých se projevují zvláštní charakteristické rysy, odpovídající vyspělosti dětské nervové soustavy, období názorného intuitivního myšlení, aj.

Podle Vágnerové dále uvádím zvláštnosti dítěte předškolního věku (upraveno podle VÁGNEROVÁ, 2000):

Způsoby, jakými dítě nazírá na svět

- egocentrismus = dítě lpí na svém názoru a nevnímá názory jiných
- prezentismus = dítě se váže na přítomnost, ze které vyplývá jeho subjektivní jistota
- fenocentrismus = dítě klade důraz na určitou zjevnou podobu světa
- centrace = dítě lpí na jednom výrazném znaku, který považuje za podstatným

Způsoby, jakými dítě zpracovává informace

- arteficialismus = dítě má vlastní způsob výkladu světa
- animismus = dítě přičítá vlastnosti živých neživým předmětům
- absolutismus = dítě je přesvědčené, že jeho každé poznání musí mít definitivní a jednoznačnou platnost
- magičnost = dítě si pomáhá fantazií, zkresluje své poznání dítě nerozumí ještě souvislostem vztahům mezi jednotlivými formami existence

1.2.1 Vnímání dítěte v předškolním věku

Vnímání dítěti zabezpečuje přímý styk se skutečností. Je nejdůležitějším ze všech poznávacích procesů (VÁGNEROVÁ, 2000):

Vnímání rozlišujeme:

- zrakové = typická je nepřesnost a slabá ostrost vjemů
- sluchové = mění se rozsah a intenzita sluchového vnímání, úroveň sluchového vnímání má důležitou úlohu ve vývoji řeči (čím přesněji dítě vnímá řeč, tím dokonaleji ji také napodobí, tříleté děti většinou nerozlišují hlásky, zaměňují je, a proto mluví nesprávně)
- prostorové = tříleté dítě má tendence velikostně přeceňovat okolní prostor, ještě nedokáže vnímat třetí prostor – hloubku, prostorové vztahy, vlevo, vpravo... zvládne rozlišit nahoře, dole

- časové = tříleté dítě nevnímá časové úseky, má tendence je přeceňovat, správné vnímání času je podmíněno rozvojem abstraktního myšlení, zdokonaluje se úměrně s věkem
- počtu = chápe základní kategorie jako je „málo“ a „hodně“, chápe, že lze počítat všechno, umí vyjmenovat
- číselnou řadu, ale nechápe význam jednotlivých čísel

Dítě předškolního věku prožívá svoje vjemy zvláštním způsobem, do tohoto procesu začleňuje celou svou bytost.

1.2.2 Paměť dítěte v předškolním věku

Pro předškolní věk je typická citovost, obraznost a živelnost. Tříleté dítě si mnohem lépe zapamatuje bezprostřední zážitky, má mimovolnou paměť, pamatuje si věci živelně, bez předem stanoveného úmyslu, beze snahy zapamatovat si. Paměťové procesy se uskutečňují mechanicky. Ke konci předškolního věku je paměť dítěte obsažnější a trvanlivější, umožňuje dítěti, učit se. Rozvíjí se hlavně explicitní sémantická paměť, zvyšuje se kapacita a rychlost zpracování informací, což je podmíněno zrání mozkových struktur, rozvíjí se paměťová strategie, což jsou způsoby, které slouží k lepšímu zapamatování a uchování informací. Rozvoj obecných znalostí je ještě na nízké úrovni. Explicitní epizodická paměť je individuálně specifická, zpracovává a uchovává osobně prožité události (VÁGNEROVÁ, 2000).

1.2.3 Fantazie dítěte v předškolním věku

V předškolním věku se intenzivně rozvíjí fantazie, umožňuje dítěti vytvářet představy rozmanitých jevů, předmětů a situací, které neprožilo, na začátku se to projevuje v ožívování předmětů, zdají se mu být pochopitelné pohádky a příběhy, ve kterých využívá prvky personifikace. Typické pro rozvoj fantazie v předškolním věku jsou úkolové hry, ve kterých napodobuje, co odpozorovalo z reálné situace (VÁGNEROVÁ, 2000):

Fantazii v předškolním věku charakterizují tyto tři zvláštnosti:

- konkrétnost = dítě vychází z přímé osobní zkušenosti, vytváří fantastické prvky podle konkrétních a názorných představ.

- citovost = ke své fantazii je dítě podněcováno vlastními city, vytváří si zkrácené představy o skutečnosti, vymýšlí si různé situace i příběhy, které neprožilo. Z této fantazie vznikají v předškolním věku první dětské lži, nejsou to však lži skutečné (nevznikají z úmyslu klamat ostatní), dítě by za ně nemělo být trestáno.
- svéráznost = dítě v předškolním věku uplatňuje fantazii svérázně a častěji, vynahrazuje si tím mezery a nedostatky ve svých rozumových možnostech – často si tak vytváří mylné představy o životě a světě kolem.

1.2.4 Myšlení a řeč dítěte v předškolním věku

V předškolním věku velmi výrazně probíhá rozvoj veškerých forem myšlení a dosahuje tak znatelných pokroků. Důsledkem zdokonalování poznávacích procesů je práce mozkové kůry. Zkvalitňuje se vnímání, fantazie, paměť, procesy analýzy, syntézy, srovnávání a zobecňování. V tomto věku dítě zkoumá a objevuje vztahy a významné souvislosti mezi věcmi, zajímá je příčina, účel, původ i význam. Charakteristickým znakem myšlení zůstává výrazná konkrétnost a názornost. Nejčastějším způsobem myšlení je analogické uvažování.

Řeč se vyvíjí v úzké vazbě s myšlením. Řeč a myšlení považujeme za dvě zvláštní funkce, které se ovlivňují. Myšlení vzniká dříve než řeč. V předškolním věku dítě výrazně rozvíjí a obohacuje slovní zásobu a začíná používat obecných rodových pojmů, naučí se pod jediným společným názvem pojmenovávat celé skupiny předmětů.

V této fázi zase naopak řeč předbíhá myšlení, obsahová náplň slov, které dítě používá je nedostatečná, neshodují se s dost jasnými a přesnými představami, zůstávají tedy na úrovni prázdných slov. Prudký rozvoj řeči v předškolním věku se u dítěte projevuje velkým zájmem o řečové formy a neobyčejným smyslem pro osvojování a tvoření jazykových útvarů (VÁGNEROVÁ, 2000).

1.3 Vztahy dítěte k prostředí

City v životě dítěte mají významnou úlohu, uplatňují a projevují se při veškerých činnostech. Dítě v předškolním věku poznává a vytváří si složitější vztahy ke všemu v jeho okolí, zaujímá citový postoj k věcem, jevům i lidem. S rozvojem poznávání

získává příležitosti a možnosti pro vlastní citový život. Dítě v tomto věku vnímá lépe a důkladněji převážně materiál, který je pro něj přitažlivý, zajímavý a pokud u něj pozorovaný objekt vyvolá city. Nezanedbatelný význam mají city v dalším vývoji osobnosti dítěte. Je důležité, aby v psychice dítěte převažovaly kladné city nad zápornými. Negativní city brání úspěšnému průběhu vývoje duševních funkcí, neboť brzdí, tlumí, narušují jeho osobnost a mají nepříznivý vliv na rozvoj jeho charakteru (VÁGNEROVÁ, 2000).

1.3.1 Sociální vlastnosti a dovednosti

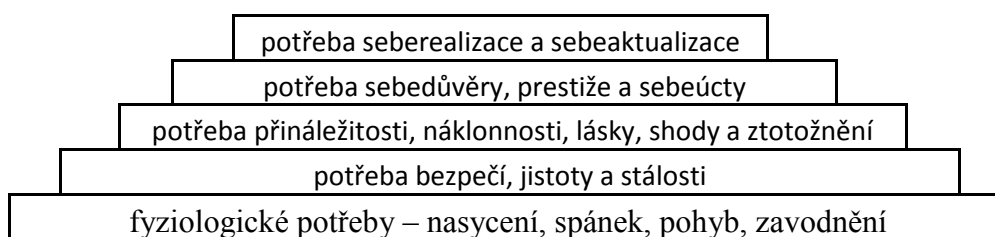
V předškolním věku má dítě silnou potřebu společenského styku (socializace). K lidem, se kterými se stýká, si vytváří postoje a sociální city, které jsou zvláštním druhem mravních citů. Citové vztahy k dospělým osobám jsou intenzivnější, než ke svým vrstevníkům, dospělý člověk je pro dítě zdrojem poučení, rady a pomoci a tím přispívá k úspěšnému vývoji jeho osobnosti. Nedostatek citových vztahů s dospělými ochuzuje psychiku dítěte, je-li trvalého rázu, může vést až k citové nevyvinutosti.

Dítě začíná získávat schopnost empatie, sympatie a dětského altruismu v rámci vztahů s vrstevníky. Dítě již kontroluje agresivní tendence. Při hodnocení agresivního chování dítěte je třeba brát v úvahu motivaci k agresi, schopnost dítěte pochopit důsledky svého jednání a schopnost ovládat se. Autoritou určující pravidla jsou pro děti dospělí, kteří jsou pro ně také garantem dodržování norem. Dítě si uvědomuje rozdíl platnosti norem ve vztahu k dospělým a k dětem. Normy jsou důležité pro rozvoj jeho osobní identity, u dítěte se začínají rozvíjet s negativním prožíváním nežádoucího chování pocity viny, což je počátek rozvoje autoregulačních mechanismů. Dítě začíná akceptovat určitá pravidla jako platná a začíná se rozvíjet dětské svědomí. Dítě už je také schopné diferencovat způsob komunikace s ohledem na komunikačního partnera (VÁGNEROVÁ, 2000).

1.4 Potřeby dítěte předškolního věku

Nejpřehledněji utřídil lidské potřeby Maslow. Podle jeho hierarchie můžeme přistupovat k chápání potřeb jak dětí předškolního věku, tak i dospělých, jak uvádí následující schéma č.1 (Havlínová, 1995, s. 35).

Schéma č.1: Maslowova pyramida potřeb

Hierarchie potřeb A. Maslowa, ukazuje vývoj potřeb člověka závislých na ontogenetickém rozvoji jedince. Je důležité věnovat pozornost potřebám dítěte v posloupnosti, v jaké jsou uvedeny. Oblast primárních potřeb skýtá řadu možností uplatnit a rozvinout postoje k dítěti například v oblasti individuální potřeby spánku a odpočinku, příjmu potravin a tekutin, střídání aktivity a odpočinku, v oblasti respektování osobního tempa dítěte a jeho individuální potřeby smyslových podnětů (HAVLÍNOVÁ, 1995).

Ze schématu č. 1 dále vyplývá, že plnění sekundárních potřeb je podmíněno uspokojením potřeby bezpečí, pocitu jistoty a stálosti, vytvořením řádu a systému pravidel a omezení strachu a úzkosti dítěte. Další podmínkou k odstranění negativních citových prožitků dětí je uspokojení potřeby sounáležitosti. Tato potřeba je postavena na vztazích mezi pedagogem, rodičem a dítětem a mezi dětmi navzájem. Uspokojení potřeb bezpečí a sounáležitosti je prvotní a nejdůležitější poslání, na jehož základě se lze dále věnovat potřebám uznání. Podstatou je sebedůvěra a sebeúcta, potřeby seberealizace postavené na svobodě dítěte, jeho samostatnosti a nezávislosti, potřebách krásy, pravdy a spravedlnosti (elektronický zdroj č.1).

Všechny tyto potřeby jsou stále všudypřítomné a pro pocit pohody a zdraví musíme dbát, aby byly přítomny podmínky pro jejich uspokojování.

Respektování základních lidských potřeb je proto stěžejním přístupem. K potřebám dítěte nelze přistupovat univerzálně, a to z důvodu nerovnoměrnosti v jejich uspokojení z důvodu individuality každého dítěte, s ohledem na jejich věk, vyspělost a psychickou odolnost (SVOBODOVÁ, 2007).

1.5 Dítě a jeho charakteristické činnosti

Nejpřirozenější činností pro dítě předškolního věku je hra. Hra poskytuje dítěti maximální citové uspokojení a má neobyčejný význam pro jeho celkový vývoj. V průběhu předškolního věku se hry dětí mění, jsou mnohem složitější, dokonalejší a obsažnější. Hry se obohacují tím, že v nich dítě uplatňuje svoji fantazii, odráží v nich nejen to, co samo prožilo a vidělo, ale vytváří si situace, které nemohlo bezprostředně poznat. Z individuální hry tříletého dítěte se postupně stává společenská hra starších dětí (4 – 6letých), z čehož vyplývá, že dítě překonalo svůj prvotní egocentrismus, je společenštější a družnější. Zvláštním druhem činnosti, kde jsou zastoupené hrové i pracovní návyky, je dětská kresba. Představuje v životě dítěte zvláštní prostředek k vyjadřování myšlenek, citů i přání. Kresbou dítě vyjadřuje, co je z okolního světa zaujalo a co v něm vyvolalo nějaký citový ohlas. Dětská kresba má význam i pro psychologii – psychologická analýza dětské kresby je jednou z významných metod zkoumání dítěte, hodnocení kresby je jedním z kritérií při posuzování mentální vyspělosti dítěte.

Domnívám se, že dítě v předškolním věku je již připraveno chápat a umět pracovat s informacemi spojenými se sexuální výchovou, obzvláště pokud jsou mu sdělovány přiměřenou výchovně-vzdělávací strategií, která počítá s charakteristickými znaky vývoje poznávacích procesů (dále uvedeno v kapitole 1.2). Dítě v předškolním věku vnímá vztahy ve svém okolí a učí se pomocí nápodoby, proto bychom měli být dětem vzorem a nabízet jim kvalitní podněty k pozorování (VÁGNEROVÁ, 2000).

2 Sexualita

Pod pojem sexualita zahrnujeme souhrn postojů, představ, vztahů a jevů. Patří sem především anatomické, hormonální a reprodukční jevy, projevy chování a citění, erotické projevy, sociální a sexuální role (elektronický zdroj č.2).

2.1 Vývoj sexuality u dětí předškolního věku

V období od narození do 2 let života dítěte začíná psychosexuální vývoj vývojem sexuální identifikace, což je pocit příslušnosti k určitému pohlaví. Utváření pohlavní identity je proces, při kterém člověk vnímá sám sebe a je vnímán společností z hlediska sexuality. Rodiče a další osoby z okolí dítěte potvrzují jeho pohlavní identitu již od narození (např. výběrem hraček, barvou oblečení...). Jde o osvojení si sociální role, která vyplývá zároveň i z vrozených dispozic. V této době však samo dítě ještě často neví, jakého je pohlaví.

Mezi 2. a 3. rokem života si dítě příslušnost ke svému pohlaví začíná uvědomovat. Objevuje se zájem o své tělo i těla ostatních. Postupně zjišťuje, že všichni lidé nevypadají stejně. Pozornost dítěte přitahuje i nahota, která je pro dítě dalším důkazem, že se lidé od sebe liší. Vidí sourozence či rodiče např. ve sprše a tím se přirozeně učí o fyzických odlišnostech mezi mužem a ženou.

Po třetím roce života dítě začíná pokládat první otázky týkající se jeho zrození a názvů jednotlivých částí těla. Tyto otázky mohou nás dospělé uvést do rozpaků. Dítě je v dotazování a v projevech svého chování bezprostřední – bez pocitů studu či viny. Toto období je rovněž obdobím prvního „dětského vzoru“. Dítě si začíná vybírat hračky signalizující příklon k dívčí nebo chlapecké roli, oblečení podle „klučičích“ nebo „holčičích“ barev, identifikuje se se sociálními vzory (např. maminka, tatínek, opravář, popelář...). Protože rodiče jsou často prvními osobami, se kterými se dítě identifikuje, tak vztahy rodičů k sobě navzájem učí dítě vzorce chování mezi mužem a ženou. Sexuální identifikace probíhá v mnoha ohledech, např. v oblasti zvyků, hodnot, postojů, chování, přejímání norem aj. Začínají se objevovat sexuálně zbarvené hry (na maminku a tatínka, na lékaře...). Dítě ví, že když je hladíme a mazlíme se s ním, je to projev naší lásky k němu a ono si tudíž uvědomuje, že je námi milováno. Skýtá mu to pocit jistoty, podporuje sebevědomí. Měli bychom si však uvědomit, že dítě má právo se proti takovým dotykům ohradit, pokud jsou mu nepříjemné.

Pětileté dítě se již orientuje ve vztazích mezi členy rodiny a sociálními vztahy v jeho nejbližším okolí, setkává se s dětmi a lidmi handicapovými, jiných národností... Ať se nám to líbí či nikoliv, je ovlivňováno televizí, různými sdělovacími prostředky, kamarády. To jsou zkušenosti, které ovlivňují vyvíjející se smysl pro sexualitu, ať již přímo či nepřímo. Proto je důležité odpovídat mu na otázky ihned, jednoduše a upřímně.

Domnívám se, že je pro správný vývoj sexuality a zařazení se do sexuální role vhodné, nechat dítěti volbu ve výběru jak hraček, tak i např. barvy oblečení. Je dobře, že už si v dnešní době rodiče uvědomují, že i kluci si mohou povozit kočárek a děvčata opravovat auto, protože i doma vidí, že tatínek umyje nádobí apod. V dnešním světě se děti se sexualitou setkávají denně a často si to ani dospělí, a to jak rodiče, tak učitelé, neuvědomují. Tyto projevy sexuality mohou děti vidět v televizi, ve výloze novinového stánku nebo pozorováním zamilovaných dvojic v parku. Proto je podle mě nutné s dětmi hovořit, odpovídat jim na otázky a být jim i vzorem (TROJAN, 2009).

3 Sexuální výchova

„Sexuální výchova, jako jedna z nedílných součástí rozvoje osobnosti, je vybavení každého jedince souborem odpovídajících a nezbytných informací o lidské sexualitě, vytvoření základu pro společensky žádoucí postoje a vztahy k sexualitě, odpovídajících vztahů mezi mužem a ženou, zařazení lidské sexuality na odpovídající místo v žebříčku vlastních i společenských mravních hodnot“ (JANIŠ, 2002, s.83).

Sexuální výchova je součástí rámcového vzdělávacího programu pro základní i střední školy. Se sexuální výchovou by se měly seznamovat už děti v předškolním věku. V „Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání“ (dále v textu budu uvádět zkratku RVP PV) není výslovně uvedena, ale její prvky jsou začleněny do všech vzdělávacích oblastí. Důvodem je objasnění si základních faktů spojených s lidskou sexualitou, připravení se na zodpovědný sexuální život a s ním spojené sociální role.

3.1 Sexuální výchova v rodině a v mateřské škole

Charta sexuálních a reprodukčních práv IPPF (International Planned Parenthood Federation), k jejíž respektování se naše republika přihlásila, obsahuje požadavky týkající se práva na vzdělávací informace, aby bylo zajištěno zdraví a blaho jednotlivců a rodin, včetně informací a poradenství o sexuálním a reprodukčním zdraví a právech. Z toho mj. vyplývá, že každý má právo na přístup ke vzdělání a k pravdivým informacím týkajících se jeho sexuálního a reprodukčního zdraví, které nejsou stereotypní, jsou sdělovány objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem a které respektují specifika jeho pohlaví (JANIŠ, 2002).

Sexuální výchova v předškolním věku může vzbuzovat u některých učitelů, rodičů i veřejnosti pocit něčeho nevhodného. Mnoho lidí si ještě myslí, že bychom mohli poškodit dětskou nevinnost, kdybychom děti zasvětili do témat spojených s lidskou sexualitou. Často si dospělí myslí, že seznamovat děti v tomto věku se sexuální výchovou je předčasné. Ale pravdou je, že období předškolního věku je z důvodu absence studu nejvhodnější pro efektivní sexuální výchovu. Velmi často se u dětí setkáváme s otázkami směřujícími právě k poznávání jejich vlastní sexuality. Zcela běžné otázky pak dospělí zaskočí a odpovídají na ně vyhýbavě, nebo si dokonce vymýšlí různé báchorky. Pokud v těchto kamuflážích budou nadále pokračovat, mohou

příspěvek k tomu, že si dítě odpovědi na tyto otázky zjistí z jiných zdrojů, např. od starších kamarádů a to může vést k narušení důvěry mezi dítětem a dospělým. Odpovědi od kamarádů mohou být nepravdivé a často i rizikově ovlivnit sexuální chování jedince. Časté dotazy dětí je proto vhodnější řešit okamžitě i z toho důvodu, že v pozdějším věku pocit studu vzroste a to značně znesnadní podávání informací spojených se sexualitou a tím ohrozí vědění v oblasti prevence. Neuškodí při odpovídání na dětské zvědavé otázky přiznat rozpaky. Měli bychom odpovídat upřímně, pravdivě, jednoduše a využívat každodenních situací. Hovoříme-li s dětmi o lidském těle a jeho funkcích, napomáháme tomu, že snadněji přijímají vlastní sexualitu. Dále mají dospělí obavy z toho, že by mohli říci více, než je třeba a příliš brzo. Tyto obavy jsou zbytečné, spíše bychom se měli obávat toho, že dítěti neřekneme vše, co by mělo vědět. Dítě přijímá jen ty informace, kterým rozumí, ostatní pouští ze zřetele. Nejčastější otázky dětí směřují k poznávání odlišností mezi ženským a mužským pohlavím. K naplnění své touhy poznávat děti využívají např. hry „Na doktora“, pozorují rodiče v koupelně, nebo si chtějí pohladit břicho těhotné maminky. Při sexuální výchově bychom neměli opomenout fakt, že sexualita by měla být spojována s láskou a vzájemnou úctou a zodpovědností v partnerství (upraveno podle TROJAN, 2009).

Nejen v rodině, ale také v mateřské škole by měla sexuální výchova figurovat jako nedílná součást výchovy ke zdravému životnímu stylu a obohacovat, doplňovat, rozvíjet a podporovat správné výchovné působení rodiny. Protože primární funkci v sexuálním vývoji má rodina, je prvořadé, aby si rodiče svoji roli uvědomili a nepodceňovali svůj vliv na dítě a neodsunovali seznámení se sexuální či sociální výchovou na dobu, ve které dítě bude připraveno problematice porozumět, nebo se této oblasti výchovy snažit vyhnout. Škola i rodina by měla ve vzdělávacím procesu spolupracovat a tím vymezit a zabezpečit zodpovědnost za vzdělání dítěte v sexuální oblasti. Rodiče často nevědí, co je součástí sexuální výchovy dítěte a co obnáší. Je důležité, aby pedagog podal rodičům informaci o nezbytnosti a prospěšnosti sexuální výchovy a to i u velmi malých dětí. Měl by jim objasnit obsah a cíle výchovy, a ubezpečit je o tom, že metody a formy využívané v mateřské škole jsou vhodné a přiměřené. Dobré je také, pokud je pedagog seznámen s hodnotami a přesvědčením rodiny, a může se do určité míry přizpůsobit jejich požadavkům a očekáváním. Správně fungující rodina poskytuje dítěti citové zázemí, životní vzory a poučení v oblasti

sexuální výchovy (např. každodenní rozdělení práce v domácnosti, partnerské chování rodičů). Proto prostředí, ve kterém dítě žije, má pro jeho vývoj důležitý význam.

Nejdůležitější je tedy spolupráce v oblasti prosociálního učení, identifikace se svojí sexuální rolí, zařazení do společenství. Rodina a škola by se měly dále podílet na sexuální výchově tak, aby dětem přiblížily problematiku spojenou i s těmito oblastmi (upraveno podle TROJAN, 2009):

- Hygiena a pohlavní nemoci

Dítě nepotřebuje znát všechny složitosti o problematice sexuálních vztahů mezi homosexuály či sexuálním přenosům infekčního onemocnění. Potřebuje však, abychom ho naučili správným hygienickým návykům. Dítě by mělo vědět, že jeho zdraví závisí na vlastní péči o ně. Každý si za své zdraví odpovídá sám, proto je dobré zdraví podporovat zvyky, jako je mytí rukou, oblékání, výživa, relaxace a cvičení.

- Kulturní slovník

Už od raného dětství bychom měli pojmenovávat všechno správnou terminologií. Správným označením a včasným objasněním předcházíme nevhodnému pojmenování či vulgarismům. Děti, které používají vulgarismy, chtějí svým jednáním vzbudit pozornost. Často nemají informace o významu slova, proto chceme-li takovým situacím předejít, musíme dětem nabídnout správnou informaci. Informací můžeme slovo neutralizovat a zároveň dětem ukážeme, že jsme otevřeni diskuzi na sexuální témata. Označení mužského a ženského genitálu má v každé rodině různé názvy, většinou jsou to různé asociační zdobněliny. Těmto názvům se nemusíme vyhýbat, přesto je vhodné svůj „jazyk“ kontrolovat. Samozřejmě je nutné upozornit děti, že existují situace, při kterých není vhodné tyto názvy používat.

- Nahota a právo na soukromí

V některých rodinách je přirozené, že rodiče chodí před svými dětmi nahí. V jiných rodinách je nahota věc soukromá. Některým dětem je nahota na veřejnosti nepříjemná a pociťují v takovýchto situacích stud. V těchto případech je třeba stud respektovat a zajistit dítěti soukromí. Zároveň by i dítě samo mělo umět respektovat soukromí svých rodičů, např. nevcházet bez zaklepání do ložnice nebo koupelny.

V mateřské škole se často setkáme s touhou dětí zkoumat vzájemně svá nahá těla, hlavně při převlékání nebo na toaletách. V případě, že jsme takové situace svědkem, musíme reagovat klidně a dětem objasnit, že je lepší být oblečený a zvolit pro naplnění touhy poznávat jinou alternativu. Nejvhodnějším řešením takové situace je nabídnout dětem např. společné prohlížení encyklopedií, sestavování puzzlí s motivem dívky nebo chlapce.

- Dětská masturbace

Dětská masturbace v předškolním věku je normálním vzorcem lidského chování. Drážděním pohlavních orgánů se dítě seznamuje s vlastním tělem a zkoumá je. Malé dítě už během prvního roku života objeví, že dotyky v oblasti pohlavních orgánů mu jsou příjemné. Některé děti dokáží masturbovat až k dosažení orgasmu. Rodiče často toto chování znepokojuje, pokud by však za ně dítě trestali, mohli by způsobit, že bude mít v budoucnu problémy s vlastní sexualitou. Je nezpochybnitelné, že by děti měly získat od rodičů informaci, že onanie není v žádném případě škodlivá. Jsme-li přesvědčeni o tom, že je dítě rozumově připraveno (kolem druhého roku), měli bychom mu sdělit, že onanie je pouze věc soukromá, a proto není vhodné tuto aktivitu vykonávat na veřejnosti. Masturbační aktivita je dětmi vyhledávána hlavně v době usínání, má na ně uklidňující účinky. Onanování u dítěte nemá nic společného se sexuálním chováním, protože dítě ještě nemá sexuální pocity stejné jako dospělý. Dráždění genitálu je mu jen příjemné. Pokud dítě masturbuje nadměrně (brání mu to v ostatních činnostech), může být něco v nepořádku vzhledem ke zdravotnímu stavu (např. o svědivou infekci). V takovém případě je důležité vyhledat odborníka.

Další oblastí sexuální výchovy by měla být také prevence sexuálního zneužívání, protože je jednou z nejdůležitějších funkcí sexuální výchovy. Rodiče i pedagogové mohou v této oblasti působit tím, že budou s dítětem diskutovat na téma sexuálního zneužívání, ujistí se, že vědí, kde a s kým tráví dítě svůj volný čas, naučí dítě rozdílu mezi zdvořilým a submisivním chováním a také dítěti nabídnou možnosti, kterými se v případě nebezpečí bránit (utéci z místa nebezpečí, požádat nebo volat o pomoc, vymlouvat se, abych od sebe „odehnavo“ nebezpečí). Dítěti musíme nejpozději do čtyř let vysvětlit rozdíl mezi vhodnými a nevhodnými dotyky. Dítě by se poté mělo umět

samo rozhodnout, které dotyky jsou příjemné a které nepříjemné. Nepříjemné dotyky pak důrazně odmítnout, protože žádný dospělý se nesmí dotýkat jeho přirození (s výjimkou např. lékařů) nebo požadovat, aby se dítě v těchto místech dotýkalo jeho. Dítě by také mělo vědět, na koho se obrátit, pokud by se do takové situace dostalo. Neměli bychom zapomenout varovat děti před cizími lidmi, kteří by je chtěli nalákat do auta nebo na osamělá místa pod záminkou např. odměny. V neposlední řadě je důležité, aby sami rodiče byli vzděláni v oblasti zneužívání. Měli by znát jak psychické, tak fyzické příznaky sexuálního zneužívání (upraveno podle WEISS, 2005).

Je nezbytné, aby rodina a škola spolu spolupracovaly, protože v dnešní „otevřené“ době, kdy se děti se sexualitou setkávají denně, by měly být připraveny na to, jak se v určitých situacích chovat i jak se vyvarovat nebezpečným situacím. Podle mého názoru je u mateřské školy výhodou, že kontakt s rodiči probíhá každý den, a proto je zde příležitost s rodiči spolupracovat. Spolupráci s rodiči bych doporučila například v tématech „Já a moje rodina“ (kdo patří do rodiny, návštěva v zaměstnání rodičů – kadeřnice, truhlář, aj.), „Když jsem byl/a miminko“ (vlastní fotografie dětí, návštěva maminky s miminkem, děti vyprávějí, co se o sobě dozvěděly od maminek), ale i při výchovných problémech dětí (vulgární vyjadřování, agresivní chování, aj.).

4 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání je součástí systému vzdělávání, představuje stupeň veřejného vzdělávání organizovaného a řízeného požadavky a pokyny MŠMT. Předškolní vzdělávání se organizuje pro děti ve věku zpravidla od tří do šesti (sedmi) let a přednostně jsou přijímány děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. Mateřská škola je organizačně rozdělena na třídy heterogenní nebo homogenní. V homogenních třídách jsou děti stejného věku, zatímco v heterogenních třídách jsou děti různého věkového složení. První roky života dítěte určují rozvoj psychických a fyzických předpokladů a sociálních postojů a dovedností. Za výchovu a vzdělávání dětí odpovídají především rodiče. Institucionální předškolní vzdělávání podporuje výchovné působení rodiny, doplňuje je o specifické podněty, rozvíjí a obohacuje (elektronický zdroj č. 3). Vzdělávání je zajišťováno mateřskými školami, popř. je realizováno v přípravných třídách základních škol. Škola má obohacovat denní program dítěte, podporovat jeho individuální rozvojové možnosti a poskytovat odborné vedení dětí a cílevědomé vytváření vhodných podmínek pro jejich rozvoj tak, aby čas prožitý v mateřské škole byl pro něj radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i dalšího vzdělávání. Dalším úkolem je napomáhat vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základní školy. U dětí se speciálními vzdělávacími potřebami jde o pomoc při vyrovnávání rozdílů a zlepšování jejich životních a vzdělávacích šancí.

4.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

RVP PV je závazný dokument a vztahuje se na pedagogické činnosti probíhající ve vzdělávacích institucích zařazených do sítě škol a školských zařízení. Jsou v něm vymezeny hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Stanovuje společný rámec, který je otevřený pro školu, učitele i pro děti a vytváří podmínky k tomu, aby každá škola mohla tvořit a realizovat svůj vlastní školní vzdělávací program podle zásad v něm stanovených.

4.1.1 Principy RVP PV

RVP PV a jeho principy by měly být v souladu se současnými požadavky na kutikulární reformu a tím vytvářet vhodný základ při výchově a vzdělávání dětí v předškolním věku.

RVP PV je formulován tak, aby (RVP PV, 2004, s. 4):

- „*Akceptoval přirozená vývojová specifika dětí předškolního věku a důsledně je promítal do obsahu, forem a metod jejich vzdělávání*
- *umožňoval rozvoj a vzdělávání každého jednotlivého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a potřeb*
- *zaměřoval se na vytváření základů klíčových kompetencí dosažitelných v etapě předškolního vzdělávání*
- *definoval kvalitu předškolního vzdělávání z hlediska cílů vzdělávání, podmínek, obsahu i výsledků, které má přinášet*
- *zajišťoval srovnatelnou pedagogickou účinnost vzdělávacích programů vytvářených a poskytovaných jednotlivými mateřskými školami*
- *vytvářel prostor pro rozvoj různých programů a koncepcí i pro individuální profilaci každé mateřské školy*
- *umožňoval mateřským školám využívat různých forem i metod vzdělávání a přizpůsobovat vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám*
- *poskytoval rámcová kritéria využitelná pro vnitřní i vnější evaluaci mateřské školy i poskytovaného vzdělávání“.*

4.1.2 Rámcové cíle předškolního vzdělávání

Záměrem předškolního vzdělávání je rozvíjet každé dítě po stránce fyzické, psychické i sociální a vést je tak, aby na konci svého předškolního období bylo jedinečnou a relativně samostatnou osobností, schopnou zvládat, pokud možno aktivně a s osobním uspokojením, takové nároky života, které jsou na ně běžně kladeny a zároveň i ty, které ho v budoucnu nevyhnutelně očekávají. Instituce poskytující předškolní vzdělávání sledují tyto rámcové cíle (RVP PV, 2004, s. 8-9):

- *„Rozvíjení dítěte, jeho učení a poznávání*
- *osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost*

- *získání osobní samostatnosti a schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí“.*

Rámcové cíle vyjadřují základní orientaci předškolního vzdělávání. To je třeba zohlednit nejen při tvorbě ŠVP PV, ale zejména v každodenní práci pedagoga. Pedagog by měl mít na zřeteli, že může záměrné naplňování těchto cílů podporovat a zároveň také, že tomu může - třeba i bezděčně – naopak bránit. Pokud jsou rámcové cíle naplňovány, směřují vzdělávání k utváření základů klíčových kompetencí. Jedním z cílů vzdělávání je vybavit každého jedince souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro něho dosažitelná.

4.1.3 Klíčové kompetence předškolního vzdělávání

Klíčové kompetence představují výstupy předškolního vzdělávání, k jejichž naplňování by mělo předškolní vzdělávání směřovat. Jsou to soubory elementárních poznatků dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince (upraveno podle RVP PV, 2004):

- Dítě na konci předškolního věku by mělo dosáhnout kompetence k učení. Dítě, které nabylo kompetence k učení, je schopno získanou zkušenost uplatňovat v praktickém životě, má elementární poznatky o světě lidí a orientuje se v něm. Mělo by klást otázky, aktivně si všímat, co se kolem něho děje a umět hodnotit samo sebe, ale i druhé.
- Kompetence k řešení problémů je schopnost dítěte umět si všímat dění i problémů ve svém nejbližším okolí, snažit se řešit problémy, které zvládne a hledat řešení, která vedou k cíli.
- Zvládnout komunikativní kompetence znamená umět samostatně vyjadřovat svoje myšlenky, sdělovat pocity, prožitky, umět smysluplně komunikovat se svým okolím, vyjadřovat se i neverbálními prostředky a využívat informativní a komunikační prostředky.
- Pro oblast sexuální výchovy považují za nejdůležitější kompetence sociální a personální. Dítě by si mělo umět vytvořit vlastní názor, být zodpovědné za své chování, najít si své místo ve skupině. To znamená umět se nejenom prosadit, ale i podřít, hledat kompromisy. Napodobovat modely prosociálního chování a mezilidských vztahů, projevovat citlivost a tolerantnost k odlišnostem, chápat, že lidé jsou

různí. Rozeznávat nevhodné chování, vnímat nespravedlnost, ubližování, agresivitu a lhostejnost. Vzhledem k svému věku si uvědomovat potřebu osobního bezpečí. Znamená to být obezřetný při setkání s cizími lidmi a v neznámých situacích, umět odmítnout nevhodnou komunikaci a chování, které je mu nepříjemné, vědět, kde hledat v případě potřeby pomoc. Dítě by se mělo dokázat bránit i projevům agresivity, ponižování ze strany jiného dítěte. Spolupodílet se a dodržovat dohodnutá pravidla, chápat, že konflikty lze nejlépe řešit dohodou.

- Dítě zvládající kompetence činnostní a občanské dokáže rozpoznat a využívat svoje silné stránky a zná i svoje slabé stránky. Učí se svoje činnosti a hry plánovat, organizovat, vyhodnocovat a v případě potřeby se dokáže přizpůsobit, hledat jiné cesty. Má smysl pro povinnost, je zodpovědné, má zájem o dění kolem sebe, ví, že není jedno v jakém prostředí žije (přírodní i společenské) a ví, že se svým chováním na něm podílí a tím pádem ho může i ovlivňovat.

4.1.4 Vzdělávací obsah RVP PV a sexuální výchova v mateřské škole

Obsah předškolního vzdělávání představuje hlavní prostředek vzdělávání dítěte v mateřské škole. Slouží k naplňování vzdělávacích záměrů a dosahování vzdělávacích cílů. Je formován v podobě učiva a očekávaných výstupů – a to pouze obecně, rámcově. Učivo (vzdělávací nabídka) je vyjádřeno v podobě činností, ať už praktických či intelektových, popř. v podobě příležitostí. Vzdělávací obsah se stanovuje pro celou věkovou skupinu společně – tj. pro děti ve věku 3-6 (7) let. Představuje kompaktní, vnitřně propojený celek, jehož členění do oblastí je třeba vnímat pouze jako pomocné.

Obsah RVP PV je uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí (upraveno podle RVP PV, 2004):

- biologické = dítě a jeho tělo

V této oblasti se sexuální výchova týká osvojování si poznatků o těle a jeho zdraví, osobní pohody i pohody prostředí, vytváření zdravých životních návyků a základů zdravého životního stylu. Jde zde tedy zejména o poznávání lidského těla a rozdíly mezi chlapci a dívkami.

- psychologické = dítě a jeho psychika, která je dále rozdělena na jazykovou a řečovou část a poznávací schopnosti, funkce, představivost, fantazie a myšlenkové operace a část, která se týká sebepojetí, citů a vůle.

Tato oblast rozvíjí komunikativní dovednosti a kultivovaný projev. Dále pak se zaměřuje na rozvíjení pozitivních citů ve vztahu k sobě, uvědomění si vlastní identity a získávání sebevědomí, samostatnosti a sebeovládání. Je zaměřena na rozvoj a kultivaci mravního vnímání, cítění a prožívání. V této oblasti jde v sexuální výchově zejména o poznávání různých lidských vlastností, jejich záměrnému pozorování čím se lidé mezi sebou liší (fyzické i psychické vlastnosti dané pohlavními rozdíly).

- interpersonální = dítě a ten druhý

Zde se děti seznamují s pravidly chování ve vztahu k druhému, učí se dovednostem, které jsou důležité pro navazování vztahů k ostatním dětem a dospělým. Vytváří prosociální postoje, jako je např. rozvoj tolerance, sociální citlivosti, respektu apod. Zabývá se ochranou osobního soukromí a bezpečí ve vztahu k druhým dětem i dospělým. V této oblasti jde vzhledem k sexuální výchově nejenom o navazování kontaktů a přátelství, ale i o uvědomění si svých práv (odmítnutí komunikace, která je dítěti nepříjemná).

- sociálně - kulturní = dítě a společnost

V této oblasti jde o poznávání pravidel společenského soužití a jejich spoluvytváření, jde o schopnost žít ve společenství ostatních lidí, přináležet k němu a přijímat jeho hodnoty. Rozvíjí základní kulturně společenské postoje, návyky a dovednosti dítěte. Učí se přizpůsobovat společenskému prostředí, zvládat jeho změny a vytváří si povědomí o mezilidských morálních hodnotách. Vzhledem k sexuální výchově jde o uvědomění si své role ve společnosti, podle které je třeba se chovat, respektovat rozdílné vlastnosti ostatních.

- enviromentální. = dítě a svět

Dítě si osvojuje poznatky a dovednosti v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy. Vedeme zde dítě k rozvíjení úcty k životu ve všech jeho formách.

Vzhledem k sexuální výchově jde především o to, aby dítě mělo povědomí o tom, jak se prakticky chránit, a kam se v případě potřeby obrátit o pomoc.

Jednotlivé oblasti se vzájemně prolínají, prostupují, ovlivňují a podmiňují tak neustálou přítomnost všech oblastí. Každá oblast zahrnuje následující kategorie:

- dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)
- vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)
- očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)
- rizika (co ohrožuje úspěch vzdělávacích záměrů pedagoga)

Podle mého názoru je RVP PV vypracován tak, že obsahuje také témata týkající se sexuální výchovy pro předškolní věk. Není pro pedagogy svazující, tvoří pouze rámec, který pomáhá pedagogovi v realizaci vzdělávací činnosti. **Další konkretizace uvedených oblastí RVP PV, které se týkají sexuální výchovy v předškolním věku, jsou v příloze č. 1.**

5 Didaktika sexuální výchovy u dětí předškolního věku

Didaktika je teorie vyučování. Zabývá se metodami, formami, postupy, cíli, hodnocením, atd. V dalším textu jsem se zaměřila pouze na organizační formy, výukové metody a výukové pomůcky vhodné pro sexuální výchovu v předškolním věku.

5.1 Organizační formy vyučování v sexuální výchově

V mateřských školách jsou využívány organizační formy, které můžeme rozdělit do několika skupin podle různých hledisek.

Jedním z nich je hledisko interpersonálních vztahů, podle kterého volíme mezi formou individuální, párovou, skupinovou nebo hromadnou. Při sexuální výchově je nejvhodnější využívat formu individuální nebo skupinovou. Při řešení intimních záležitostí (např. masturbace dítěte, podezření na sexuální zneužívání) uplatňujeme pouze individuální formu.

Dalším hlediskem je pravidelnost. Na výběr máme z formy jednorázové nebo cyklické. Chceme-li, aby byla sexuální výchova účinná, měli bychom s dětmi na toto téma diskutovat průběžně v každodenních situacích a činnostech, protože výchova je dlouhodobá, systematická a cílevědomá, a jen za těchto podmínek na dítě působí.

Dále lze organizační formy vzdělávání rozdělit také podle hlediska školního prostředí na třídní a mimotřídní.

5.2 Výukové metody v sexuální výchově

Slovo metoda pochází z řečtiny a doslovně znamená cestu k něčemu. Z rozdělení cílů na rámcové, dílčí a konkrétní vyplývá, že metody, jako cesty k jejich naplňování, si můžeme rozdělit do třech kategorií (upraveno podle SVOBODOVÁ, 2007):

- metody záměrné k naplňování obecných cílů
- metody zaměřené k naplňování dílčích cílů
- metody záměrné k naplňování konkrétních záměrů učitelky

Vybrala jsem několik metod a příkladů práce s nimi, které se mi zdají vhodné pro vzdělávání sexuální výchovy (upraveno podle SVOBODOVÁ, 2007):

- Metody založené na prožitku

Vychází z výjimečnosti prožívání předškolního dítěte, z toho, že jeho prožitky jsou intenzivnější, hlubší a mohou být zdrojem trvalých informací a vzpomínek. Prožitky nelze naplánovat, můžeme je pouze odhadovat, a to pouze na základě vlastních zkušeností. Nejsilnější prožitky vznikají při aktivní činnosti dítěte. Zvědavost a potřeba objevovat je dětem předškolního věku vlastní. Za prožitkové metody považujeme ty metody, ve kterých s prožitkem počítáme a záměrně se ho snažíme navodit. Mezi tyto metody můžeme zařadit např. návštěvu maminky s miminkem v MŠ (přebalování, krmení...).

- Metody založené na vzoru

Dítě má jako vzor pro své jednání (jak se chováme k ostatním lidem, přírodě, zvířatům...) dospělého, který je jeho průvodcem ve světě, kterému zatím moc nerozumí. Nejčastějšími vzory pro dítě je rodič a pedagog. Mezi tyto metody můžeme zařadit např. správnou hygienu, řešení konfliktů, sociální vystupování.

- Metody založené na hře

Hra je hlavní dětskou činností, proto by se měli rodiče i pedagogové ujistit, že dítě má ke hře vhodné podmínky. Všechny děti se učí prostřednictvím hry. Ve hře spontánně dochází k procesu socializace, ale také k získávání vědomostí, zkušeností a upevňování si již osvojených vědomostí, dovedností a návyků. Pro učitelku má hra diagnostickou i terapeutickou funkci. Pokud je učitelka dobrým pozorovatelem, může vidět jaké má dítě starosti, jak se umí domluvit, jaké má dovednosti, vědomosti, postoje... Mezi tyto metody můžeme zařadit např. námětové hry (Tyto hry jsou pro předškolní věk typické; patří sem např. hry „Na rodinu“, „Na doktora“. Hry tohoto typu lze využít mj. k objasnění nejrůznějších nejasností z oblasti sexuální výchovy.) a didaktické hry např. hra na chápání pojmů (smyslem těchto her je zejména prevence verbalismu).

- Metody založené na manipulaci a experimentu

Myšlení dítěte je konkrétní, k jeho rozvoji dítě potřebuje manipulovat s předměty a materiály, experimentovat a zkoumat. Experimentuje i v oblasti sociálních vztahů a morálních hodnot. K experimentu je důležitý dostatek příležitostí a také aktivní účast dítěte. Mezi tyto metody můžeme zařadit např. experimenty se vztahy např. hra na „Co bys ...?“ (cílem hry je řešení obtížných nebo rizikových situací, naučení se říct „ne!).

- Metody založené na komunikaci

Dítě aktivně používá slova a řeč jako nástroj komunikace, učí se ovládat verbální i neverbální komunikační techniky. Dítě v předškolním věku je vnímavé k autenticitě projevu. Nelze nekomunikovat i mlčení je způsob komunikace. Tento způsob komunikace je ale pro dítě velmi negativní. Mezi tyto metody můžeme zařadit např. popis obrázků (mužské, ženské tělo), prosociální hry (např. posílání klubíčka přání, pozdravení...), vyprávění příběhu

5.3 Výukové pomůcky v sexuální výchově

V sexuální výchově je důležité kromě výukových metod využíváme i řadu pomůcek. Z této kategorie uvádíme např.: hračky, živé modely, textové prostředky, obrázky, zvukové a audiovizuální prostředky.

Hračky

Do této kategorie lze zařadit celkové vybavení třídy, pomocí něhož se děti učí sociálním rolím (kuchyňka, nářadí, kočárky, panenky...). Panenky slouží k znázornění lidského těla, pojmenování jednotlivých částí a odlišností mezi muži a ženami.

Příklady panenek:

- panenky (chlapec, dívka)
- panenky maminka s dítětem
- těhotná panenka
- textilní panenky (s možností dokreslovat detaily)

Živé modely

Tato oblast je především v kompetenci rodičů, z důvodů citlivé problematiky (intimní části těla), která není vhodná pro demonstraci v mateřské škole. Ve škole jsou živé modely vhodné např. při výtvarné výchově (obkreslení těla nebo jeho částí).

Obrázky

Obrázky jsem zařadila mezi výukové pomůcky v sexuální výchově, ale podle některých odborníků např. Maňáka, lze obrázky zařadit i do výukových metod (In: ČÁBALOVÁ, 2011)

Při užívání obrázků musíme dětem zdůraznit, že se jedná o schématickou pomůcku (velikost a tvar postavy ve většině případů neodpovídá realitě).

Příklady využití obrázků:

- vyhledávání dvojic (např. maminka – tatínek, miminko – plenka, dědeček – babička)
- puzzle (např. s obrázkem lidského těla, s obrázkem rodiny)
- vícevrstevné skládačky (např. anatomie těla, vývoj člověka od novorozence po starce)
- pexeso se zaměřením na lidské tělo

Textové prostředky

Z důvodu dovednosti žáků je vhodné, aby pedagog v mateřské škole dětem předčítal z knih, encyklopedií či komiksů.

Příklady textových prostředků zaměřených na sexuální výchovu v předškolním věku:

- komiks
- knížka s dětskými příběhy a básněmi s obrázky
- dětské encyklopedie

Velmi pěkný jsou popisy děje i ilustrace v publikacích, jako je např. Jak jsem přišel na svět (JANOUCHE, 2006) nebo Petr, Ida a miminko (FAGERSTRÖM, 1992). Tyto knížky jsou vhodně doplněny ilustracemi, pomocí kterých může pedagog děti seznamovat s problematikou početí, porodu, rozdílnosti pohlaví atd. Kladem dětských knížek je jejich zábavnost, poučení, pozitivní vzor, návod na řešení nejrůznějších situací, podporu vytváření žádoucích postojů, aj. Užívání pojmů z encyklopedií je

vhodné převést do podoby, která je dětem srozumitelná. Doporučuji, aby práce dětí s textovými prostředky, byla doplněna výkladem rodiče nebo učitele.

Zvukové a audiovizuální prostředky

Při volbě těchto prostředků je důležitý výběr a časové rozpětí programu. I při používání zvukových a audiovizuálních prostředků je nutný doplňující komentář pedagoga.

Příklady prostředků:

- TV a PC (výukové programy o lidském těle)
- videokazety a DVD (např. seriál „Byl jednou jeden život“)
- zvukové nahrávky (např. nahrané předčítání z knih)

Domnívám se, že nejčastější metodou, která je využívána k sexuální výchově, se kterou jsem se za svou praxi v mateřských školách setkala, je metoda založená na hře. Hra je nejpřirozenější činností dítěte a věnuje jí všechen svůj volný čas. Velmi oblíbené u dětí jsou hračky, které imitují prostředí „dospěláků“ (např. kočárky, panenky, opravářské nářadí, auta). Ve hře se často promítají zkušenosti dětí z vlastních rodin. Při pozorování dětské hry si můžeme povšimnout rozdílností v rodinném prostředí každého jednotlivého dítěte. Na toto pozorování má učitelka možnost navázat v ostatních činnostech.

Pokud chci dosáhnout diskuzi s dítětem na témata spojená se sexuální výchovou, je podle mého názoru nejvhodnější individuální forma výuky a výukové pomůcky, jako jsou např. různé skládačky a obrazový materiál. Dítě je pomůckami snadno motivováno k rozhovoru s učitelkou. Mohou nad nimi diskutovat o věcech, které dítě zajímají a napravují špatné návyky (např. špatné pojmenovávání jednotlivých částí těla).

6 Výzkumná sonda do praxe mateřských škol

V následujícím textu analyzuji současný stav sexuální výchovy na mateřských školách v Plzeňském kraji. Jako výzkumný nástroj použiji dotazník. Respondentkami jsou učitelky mateřských škol v MŠ Holýšov, MŠ Nýřany, MŠ Stod, MŠ Kvičovice, MŠ Staňkov, MŠ Horšovský Týn, MŠ Kyšice, MŠ Chrást, MŠ Plzeň – Bory. Věnuji se zjišťování úrovně sexuální výchovy na uvedených mateřských školách a snažím se zjistit názory učitelek na sexuální výchovu v předškolním věku a její zařazení do vzdělávací činnosti. Otázky směřuji také k didaktice sexuální výchovy na mateřských školách. Zkoumání rozdělím do několika fází:

- stanovení cílů, úkolů a výzkumných otázek
- vymezení zkoumaného souboru a výběr vzorku
- příprava výzkumných metod a předvýzkum
- realizace výzkumu a zpracování údajů
- interpretace výsledku výzkumné sondy vzhledem k cílům a úkolům práce
- závěry výzkumné sondy

6.1 Cíle a úkoly výzkumu

Obecným cílem mé práce je zjistit úroveň sexuální výchovy na uvedených mateřských školách v Plzeňském kraji. Pomocí výzkumných otázek se nezaměřím na potvrzení nebo vyvrácení hypotéz, ale soustředím se pouze na realitu současného stavu sexuální výchovy na vybraných devíti mateřských školách Plzeňského kraje (deskriptivní výzkumná sonda).

Z uvedeného obecného cíle vyplývají následující výzkumné úkoly:

Úkol č. 1:

Vytvoření výzkumných nástrojů pro uvedené cíle a následující úkoly výzkumné sondy, tj. vytvoření dotazníku pro učitelky mateřských škol.

Úkol č. 2:

Zjištění úrovně sexuální výchovy na vybraných mateřských školách v Plzeňském kraji (MŠ Holýšov, MŠ Nýřany, MŠ Stod, MŠ Kvíčovice, MŠ Staňkov, MŠ Horšovský Týn, MŠ Kyšice, MŠ Chrást, MŠ Plzeň – Bory).

Z obecného cíle vycházejí následující dílčí cíle výzkumné sondy:

Dílčí cíl č.1:

Zjistit, zda učitelky v uvedených mateřských školách v Plzeňském kraji zařazují sexuální výchovu do vzdělávací činnosti. Cíle chci dosáhnout pomocí otázky č.1 „Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově?“

Dílčí cíl č.2:

Zjistit, jestli děti učitelkám kladou otázky týkající se sexuality, na jaké téma, v jakém věku nejčastěji a zda jsou tyto otázky učitelkám příjemné či nikoliv. Cíl chci splnit pomocí otázky č.2 „Slýcháváte od dětí dotazy týkající se sexuality?“, otázky č. 3 „Pokud ano, jakého se týkají tématu?“ a otázky č. 4 „Otázky dětí z oblasti sexuality jsou Vám příjemné nebo nepříjemné?“

Dílčí cíl č.3:

Zjistit, jaké didaktické pomůcky, výukové metody a organizační formy vyučování učitelky při sexuální výchově využívají. Cíle chci dosáhnout pomocí otázky č. 5 „Využíváte didaktických pomůcek při sexuální výchově?, otázky č. 6 „Pokud ano, které?“, otázky č. 7 „Jaké metody využíváte při sexuální výchově?“ a otázky č. 8 „Jaké organizační formy výuky nejčastěji používáte?“

Dílčí cíl č.4:

Dozvědět se, zda učitelky spolupracují v oblasti sexuální výchovy s rodinou dítěte a v jakých tématech. K naplnění cíle mi pomůže otázka č. 9 „Spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte?“ a otázka č. 10 „Pokud spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte, uveďte, prosím, v jakých tématech.“

Dílčí cíl č. 5:

Zjistit názory učitelek z uvedených mateřských škol v Plzeňském kraji na sexuální výchovu v předškolním věku dítěte mi pomůže otázka č. 11 „Myslíte si, že je pro dítě v předškolním věku sexuální výchova důležitá?“

6.2 Metodika výzkumné sondy

Pro uvedené cíle a výzkumné otázky jsem zvolila metodu dotazníku. Dotazník jsem připravila pro učitelky uvedených mateřských škol v Plzeňském kraji.

6.2.1 Metoda dotazníku

Dotazník je nejpoužívanější psychologickou a pedagogickou výzkumnou metodou. Podstatou dotazníku je písemné zjišťování dat a informací o respondentovi. Předností této metody je jednoduchost zpracování, oslovení současně a stejnou formou velkého počtu respondentů a posléze i možnost kvantifikace získaných údajů. V dotazníku jsem použila různé druhy otázek např. otevřené, uzavřené, škálové (s numerickou škálou). Negativní stránku dotazníku spatřuji v subjektivitě výpovědí respondentů.

Při sestavování dotazníku pro učitelky jsem postupovala následovně:

- formulovala jsem konkrétní cíl a úlohu dotazníku
- promyslela jsem si strukturu dotazníku
- rozdělila jsem si základní problém do několika okruhů
- napsala jsem úvodní slovo, poděkování a údaje o respondentovi
- zformulovala jsem jednotlivé otázky
- platnost formulace dotazníku jsem ověřila v předvýzkumu

Dotazník pro učitele se skládá ze tří částí. Ve vstupní části je uveden cíl dotazníku a poděkování respondentům za spolupráci při jeho vyplňování. V další části zjišťuji bližší údaje o respondentovi (věkové složení třídy, délka pedagogické praxe, dosažená kvalifikace). Poslední částí jsou vlastní položky dotazníku, které jsou složeny z otázek týkajících se vlastních názorů učitelek na sexuální výchovu v mateřské škole a otázek týkajících se didaktiky sexuální výchovy v mateřské škole.

Vytvořené dotazníky jsem dala pěti učitelkám a realizovala jsem předvýzkum, kterým jsem ověřila srozumitelnost a výpovědní hodnotu položek dotazníku. **Dotazník, pomocí kterého jsem realizovala předvýzkum příkládám v příloze č.2.** Výsledky z předvýzkumu mi pomohly realizovat výzkumnou sondu a dosáhnout konečné úpravy. Na základě předvýzkumu a konzultací s vedoucí bakalářské práce jsem dotazníky

upravila. Dotazník pro učitelky jsem doplnila o otázky č. 9, 10, 11 a opravila jsem znění odpovědí k otázce č. 1, 5. **Upravený dotazník pro učitelky přikládám v příloze č. 3.**

Získané údaje z dotazníku jsem zpracovala kvalitativně i kvantitativně. V analýze dat vyjadřuji zjištěné výsledky slovně a četností odpovědí.

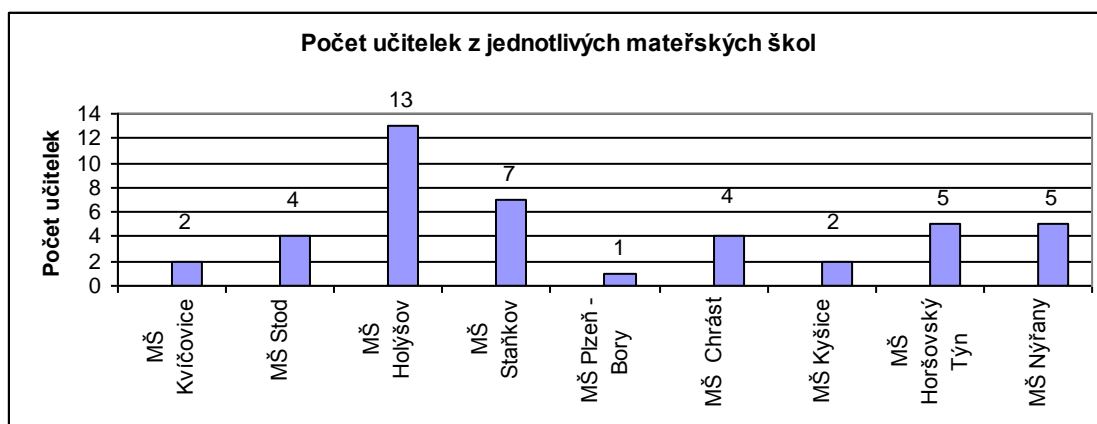
6.3 Charakteristika zkoumaného vzorku

Pro své zkoumání jsem zvolila záměrný výběr. Kritériem výběru byly:

- kvalifikované i nekvalifikované učitelky na uvedených MŠ
- mateřské školy v Plzeňském kraji
- mateřské školy, které realizují RVP PV

Výzkumnou sondu jsem uskutečnila v devíti mateřských školách v Plzeňském kraji. Oslovila jsem čtyřicet jedna učitelek, jak z jednotřídních vesnických škol, tak z městských více třídních škol. Na uvedených mateřských školách převládalo složení tříd heterogenních v počtu dvaceti tří tříd, poté složení 5-6letých dětí v počtu jedenácti a sedm tříd je 3-4letých dětí. Charakteristiku zkoumaného vzorku uvádím v následujících grafech č. 1, 2, 3.

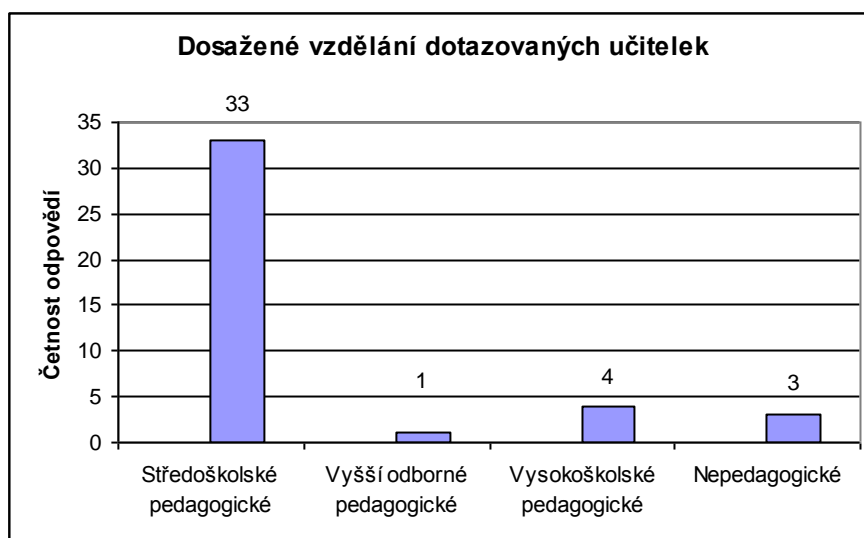
Graf č. 1: Počet učitelek v jednotlivých mateřských školách

zdroj: vlastní

Z grafu č.1 je patrné, že nejvíce respondentek v počtu třinácti je z mateřské školy v Holýšově, dále pak z MŠ Staňkov v počtu sedmi, po pěti učitelkách odpovědělo v MŠ Nýřany a Horšovský Týn a po čtyřech učitelkách v MŠ Stod a MŠ Chrást. Dvě učitelky odpověděly v MŠ Kvíčovice a MŠ Kyšice. Nejméně učitelek odpovědělo v MŠ Plzeň – Bory, zde dotazníky vyplnila pouze jedna učitelka.

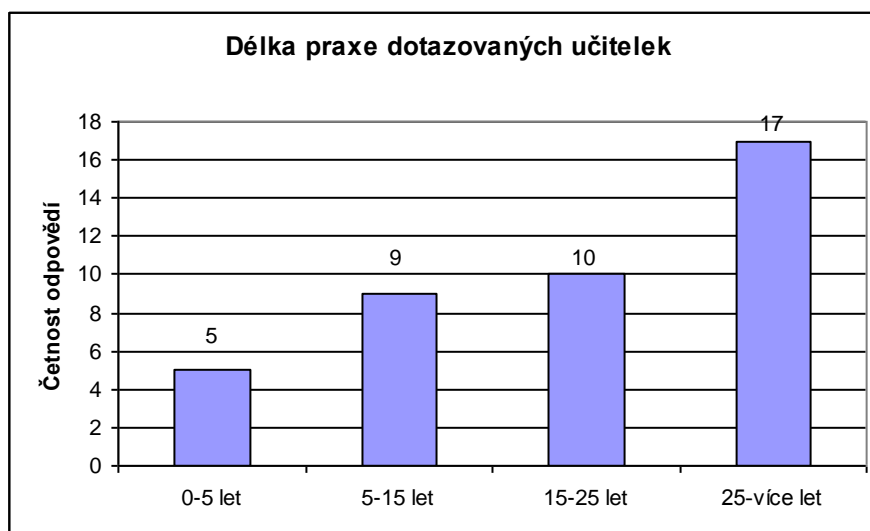
Graf č. 2: Dosažené vzdělání dotazovaných učitelek

zdroj: vlastní

Z grafu č. 2 je vidět, že třicet tři dotazovaných učitelek má středoškolské pedagogické vzdělání, jedna učitelka vystudovala vyšší odbornou pedagogickou školu a čtyři učitelky vysokou školu pedagogickou. Tři učitelky nemají žádné pedagogické vzdělání.

Graf č. 3: Délka praxe dotazovaných učitelek

zdroj: vlastní

Z uvedeného grafu je patrné, že převažují učitelky s praxí nad 25 let. Dále pak deset učitelek v rozmezí mezi 15-25 let, devět učitelek v rozmezí mezi 5-15 let. Nejméně (pět) učitelek má praxi dlouhou 0-5 let.

6.4 Výsledky výzkumné sondy a jejich interpretace

V této podkapitole uvádím výsledky zjištěné pomocí výzkumné sondy z praxe učitelek mateřských škol v Plzeňském kraji. Pro přehlednost jsem zpracovala odpovědi z dotazníků do grafů a doplnila je komentářem.

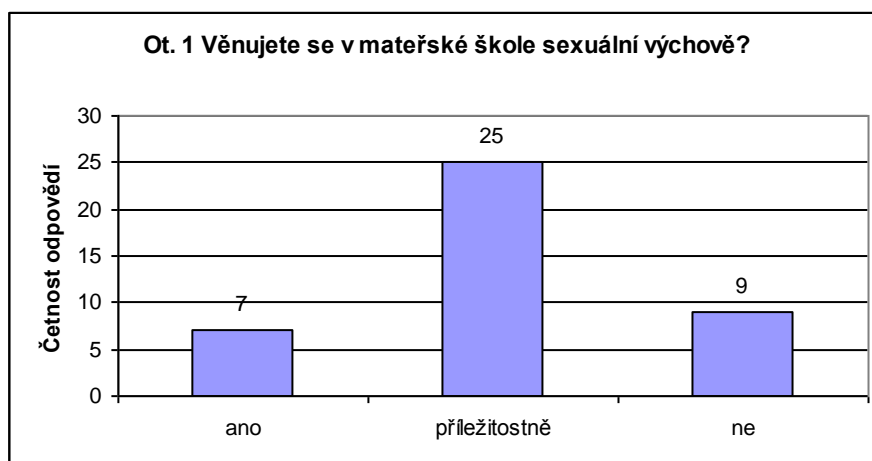
6.4.1 Analýza výsledků zjištěných dotazníkem pro učitelky

Výsledky dotazníků uvádím v grafu podle četnosti odpovědí. Zpracované odpovědi uvádím jednotlivě. Každý graf je doplněný se slovním komentářem.

Otázka č. 1: Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově?

Cílem této otázky bylo zjistit, zda se učitelky věnují sexuální výchově. Učitelky měly na výběr ze tří typů odpovědí: „ano/příležitostně/ne“.

Graf č. 4 : Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově?

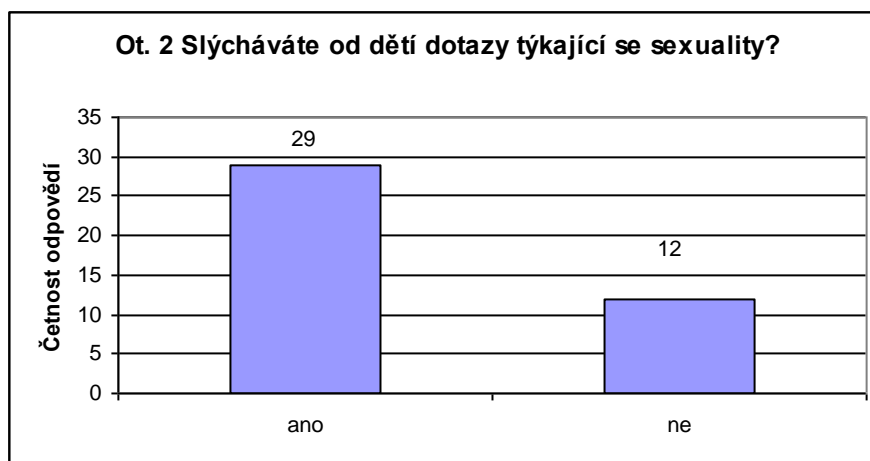
zdroj: vlastní

Z uvedeného grafu vyplývá, že třicet dva učitelek se sexuální výchově věnuje, z toho dvacet pět pouze příležitostně. Čtyři svoji kladnou odpověď zdůvodnily tím, že děti toto téma zajímá a je součástí běžného života. Tři odpověděli že sexuální výchova je zahrnuta v RVP PV. Při zdůvodnění své odpovědi „příležitostně“ patnáct učitelek odpovědělo, že se tématu věnují podle situace (např. narození miminka), při hře (např. „Na lékaře“), jedna respondentka uvedla, že se sexuální výchově věnuje při plnění cílů RVP PV a devět učitelek svoji odpověď nezdůvodnilo. Zápornou odpověď zdůvodnily čtyři učitelky tím, že k výuce sexuální výchovy zatím neměly příležitost a jedna respondentka uvedla, že se necítí být k tomuto oprávněna. Ostatní čtyři učitelky svoji odpověď nezdůvodňovaly.

Otázka č. 2: Slýcháváte od dětí dotazy týkající se sexuality?

Cílem této otázky bylo zjistit, zda děti projevují tázáním zájem o poznávání své sexuality a v jakém věku jsou tyto otázky nejčastěji kladeny. Učitelky měly na výběr z odpovědí: „ano/ne“.

Graf č. 5: Slýcháváte od dětí dotazy týkající se sexuality?

zdroj: vlastní

Z uvedeného grafu vyplynulo, že ve dvaceti devíti případech se děti o sexualitu zajímají a ve dvanácti třídách otázku nekladou. Dále jsem zkoumala výskyt dotazů týkajících se sexuality z hlediska věkového složení třídy. Dvacet tři tříd se skládalo z 3-6letých dětí, z toho ve dvaceti třídách vyplnily učitelky, že děti pokládají otázky a ve třech třídách odpověď zněla „ne“. V sedmi třídách 3-4letých dětí byly pokládány otázky pouze v jednom případě v 6 třídách „ne“. V jedenácti třídách 5-6letých dětí osm učitelek odpovědělo „ano“ a tři „ne“.

Otázka č. 3: Pokud ano, jakého se týkají tématu?

Cílem otázky bylo zjistit, jaká témata týkající se sexuality dětí v předškolním věku nejvíce zajímají. Učitelky měly na výběr z témat: „porod/rozdíly mezi chlapci a děvčaty/pojmenovávání pohlavních znaků/početí/těhotenství/jiné“.

Graf č. 6: Pokud ano, jakého se týkají tématu?

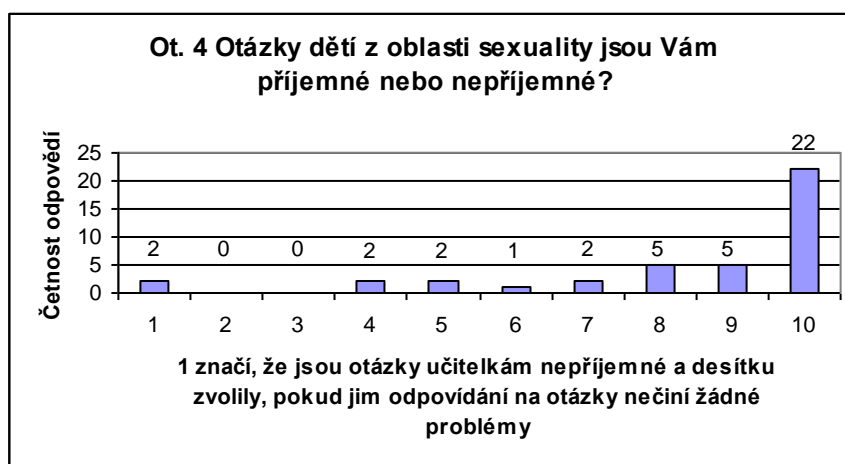
zdroj: vlastní

Z grafu č. 6 vyplývá, že děti nejvíce zajímají rozdíly mezi pohlavími a dále pak těhotenstvím. Nejmenší počet otázek se týká početí. Z dalších témat, která děti zajímají, uvedla jedna učitelka dotazy na homosexuální partnerství a další učitelka otázky dětí týkající se soužití rodičů v rodině.

Otázka č. 4: Otázky dětí z oblasti sexuality jsou Vám příjemné nebo nepříjemné?

Cílem otázky bylo zjistit, zda mají učitelky problém odpovídat dětem na otázky spojené se sexualitou (např. stud) nebo při odpovídání nemají zábrany dětem vše říct pravdivě a bez ostychu. Učitelky měly možnost zvolit si na stupnici od jedné do deseti stupeň, který nejlépe vystihuje jejich pocit při odpovídání na otázky, přičemž jednotka značí nejméně a desítka nejvíce.

Graf č. 7: Otázky dětí z oblasti sexuality jsou Vám příjemné nebo nepříjemné?

zdroj: vlastní

Z uvedeného grafu vyplývá, že většině učitelek nečiní problém mluvit s dětmi otevřeně a upřímně o sexualitě. Dvacet jedna učitelek svoji odpověď zdůvodnilo. Patnáct učitelek odpovědělo, že dětské otázky vnímají jako přirozené a odpovídají na ně přiměřeně věku dětí a z těchto ještě jedna učitelka uvedla, že v současné době se objevuje u některých dětí velká vulgarita. Tři učitelky si myslí, že by jim odpovědi nečinily problém, ale zatím se s nimi ještě nesetkaly. Jedna uvedla, že dětem neodpovídá do detailů a další, že má problém najít vhodná slova, kterým by děti porozuměly. Další učitelka popsala, že je jí odpovídání nepříjemné a vždy zčervená, neví, jak na takové otázky reagovat. Dvacet učitelek svoji odpověď nezdůvodnilo. Domnívám se, že je to hlavně z důvodu nedostatečné praxe, a nebo se s dotazy dětí týkající se sexuality nesetkávají.

Otázka č. 5: Využíváte didaktické pomůcky při sexuální výchově?

Cílem otázky bylo zjistit, zda učitelky v mateřské škole při sexuální výchově využívají didaktických pomůcek. Učitelkám jsem dala na výběr z možností: „ano/ne“.

Graf č. 8: Využíváte didaktických pomůcek při sexuální výchově?

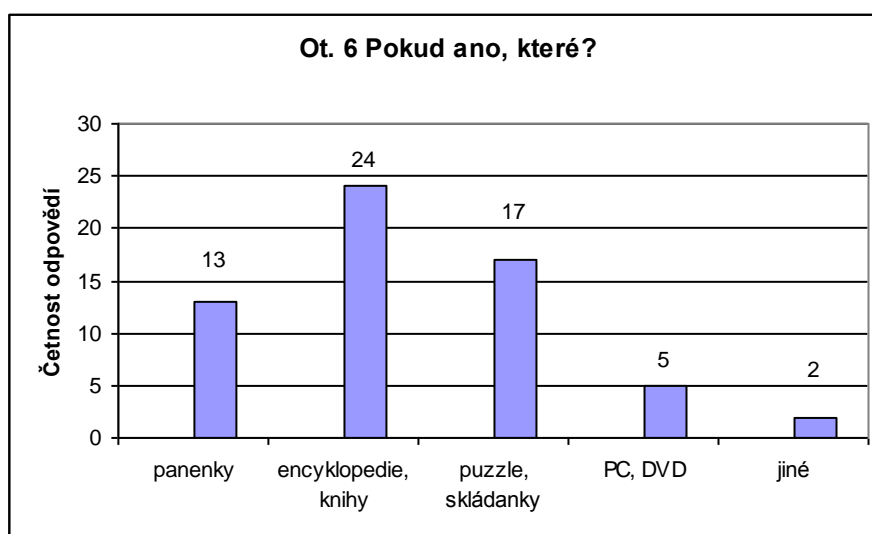
zdroj: vlastní

Z grafu č. 8 vyplynulo, že dvacet osm učitelek využívá didaktickým pomůcek a pouze třináct nikoliv. Na tyto výsledky navazuje graf č. 9.

Otázka č. 6: Pokud ano, které?

Cílem této otázky bylo zjistit, jaké pomůcky jsou při sexuální výchově nejvíce využívány v praxi. Učitelkám jsem dala na výběr vyznačit na stupnici od 1 do 5, kterou možnost nejvíce využívají, přičemž 1 značí nízké využívání a 5 vysoké využívání možností: „panenky/ encyklopedie, knihy/ puzzle, skládanky/ PC, DVD/ jiné, uveďte jaké“.

Graf č. 9: Pokud ano, které?

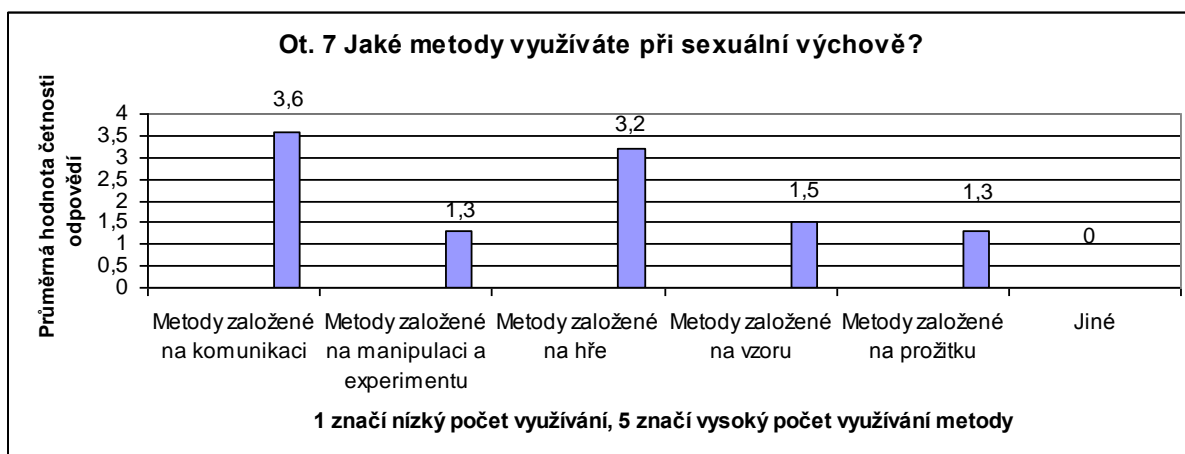
zdroj: vlastní

Z dvaceti osmy učitelek, které v předchozí otázce č. 5 uvedly jako odpověď „ano“, využívá (jak uvádí graf č. 9) dvacet čtyři učitelek v praxi encyklopedií a knihy, 17 učitelek volí puzzle a skládanky, třináct z nich panenky, 5 PC a DVD. Dvě učitelky uvedly možnost jiných didaktických pomůcek. Dvě učitelky se shodly na možnosti vlastní tvorby dětí (např. obrázky od dětí, obkreslování těla dítěte na velký arch papíru).

Otázka č. 7: Jaké metody využíváte v sexuální výchově?

Cílem otázky bylo zjistit, jaké metody učitelky v sexuální výchově preferují. Učitelky dostaly možnost výběru z těchto metod: „metody založené na komunikaci/ metody založené na manipulaci a experimentu/ metody založené na hře/ metody založené na vzoru/ metody založené na prožitku/ jiné, uveďte jaké“.

Graf č. 10: Jaké metody využíváte v sexuální výchově?

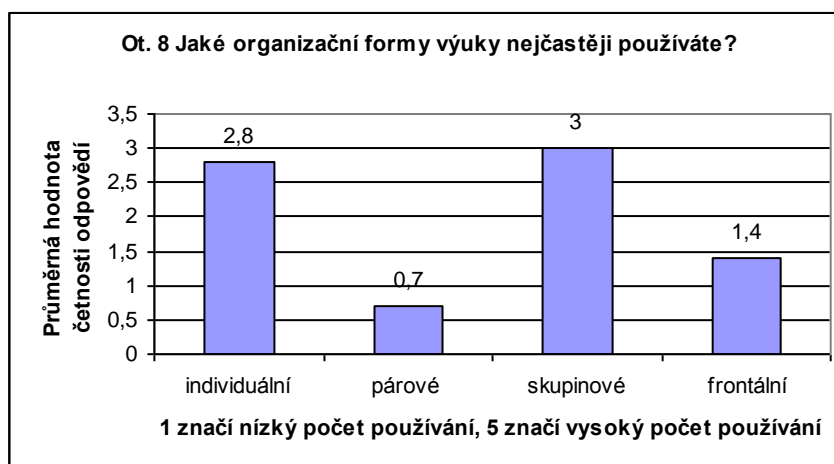
zdroj: vlastní

Z uvedeného grafu vyplývá, že s průměrem 3,6 jsou nejvyužívanější metody založené na komunikaci, hned za nimi jsou s průměrem 3,2 metody založené na hře, dále pak metody založené na vzoru s průměrem 1,5 a jako nejméně používané jsou se stejným průměrem 1,3 metody založené na prožitku a metody založené na manipulaci a experimentu. Jiné metody učitelky nevedly. V grafu č. 10 jsem uváděla pouze odpovědi třiceti dvou učitelek, které v otázce č. 1 „Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově?“ zvolily variantu ano nebo příležitostně.

Otázka č. 8: Jaké organizační formy výuky nejčastěji používáte?

Cílem této otázky je zjistit, jaké organizační formy výuky využívají učitelky na mateřských školách v Plzeňském kraji při sexuální výchově.

Graf č. 11: Jaké organizační formy výuky nejčastěji používáte?

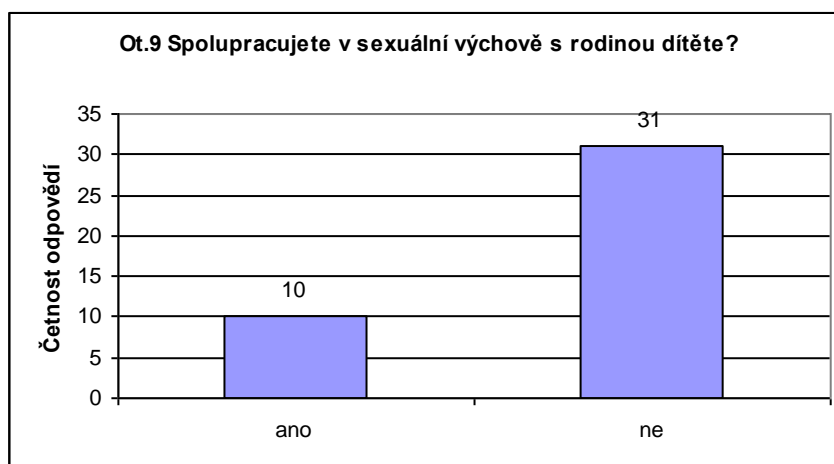
zdroj: vlastní

Z grafu č. 11 vyplývá, že nejpreferovanější organizační formou výuky sexuální výchovy je forma skupinová, hned za ní je forma individuální, dále pak forma frontální a nejméně preferovanou je forma párová (práce ve dvojicích). Opět jsem vycházela pouze z třiceti dvou dotazníků učitelek, které v otázce č. 1 „Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově?“ odpověděly ano nebo příležitostně.

Otázka č. 9: Spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte?

Cílem této otázky je zjistit, zda mateřská škola a rodina spolupracují při sexuální výchově dítěte. Učitelky měly na výběr z odpovědí: „ano/ne“.

Graf č. 12: Spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte?

zdroj: vlastní

Z grafu č. 12 vyplývá, že pouze deset učitelek spolupracuje v sexuální výchově s rodinou dítěte a zbylých třicet jedna učitelek uvádí, že v oblasti sexuální výchovy s rodinou dítěte nespolečně pracuje. Na tyto výsledky navazuje otázka č. 10.

Otázka č. 10: Pokud spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte, uveďte, prosím, v jakých tématech?

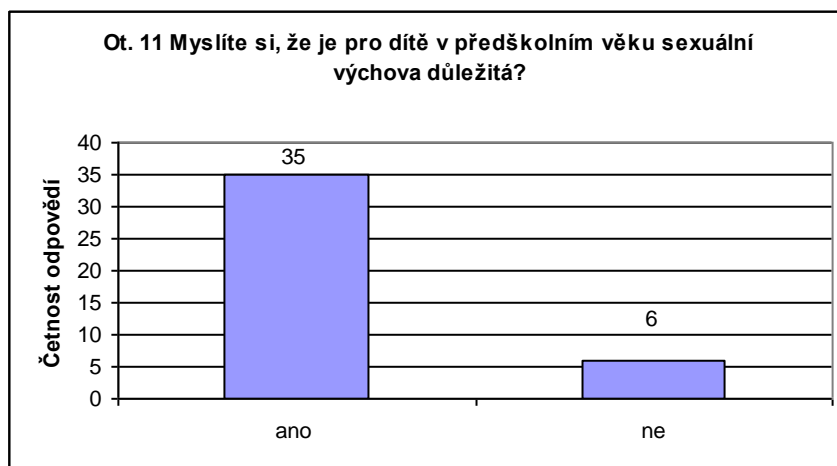
Cílem této otázky bylo zkonkretizovat spolupráci mezi mateřskou školou a rodinou dítěte.

Z deseti učitelek dvě učitelky konkrétní spolupráci neuvedly. Čtyři učitelky uvedly, že se spolupráce s rodinou týká tématu narození např. sourozence dítěte, vlastní fotografie dítěte z období čerstvě po narození (integrováný blok „Když jsem byl miminko“) a z nich ještě dvě učitelky uvedly spolupráci při řešení problémů, např. nevhodné pojmenovávání pohlavních znaků, chování. Dvě učitelky spolupracují s rodinou v tématech týkajících se života v rodině (integrováný blok „Já a moje rodina“). U dvou učitelek nebyla odpověď konkrétní, pouze uvedly, že s rodinou dítěte spolupracují podle potřeby.

Otázka č. 11: Myslíte si, že je pro dítě v předškolním věku sexuální výchova důležitá?

Cílem otázky bylo zjistit, jaký je názor učitelek na výchovu v předškolním věku. Učitelky měly na výběr z možností odpovědí: „ano/ne“.

Graf č. 13: Myslíte si, že je pro dítě v předškolním věku sexuální výchova důležitá?

zdroj: vlastní

Z uvedeného grafu vyplývá, že šest učitelek považuje sexuální výchovu v předškolním věku za nedůležitou a pět z nich svoji odpověď nezdůvodnilo. Pouze jedna učitelka svoji zápornou odpověď odůvodnila tím, že záleží na rodině, jak své dítě informuje. Většina učitelek uvádí, že je sexuální výchova v předškolním věku důležitá. Z těchto třiceti pěti učitelek šest svůj názor nezdůvodnilo. Dvacet devět učitelek, které svůj názor na důležitost sexuální výchovy v předškolním věku zdůvodnilo, jsem rozdělila podle podobnosti názorů do několika skupin:

Skupina č. 1 - Názor, že by sexuální výchova měla být přiměřená věku dítěte a měla by se zařazovat v případě zájmu dítěte (jedenáct učitelek).

Skupina č. 2 - Názor, že je sexuální výchova součástí života a je důležitá pro partnerské vztahy (čtyři učitelky).

Skupina č. 3 - Názor, že máme poskytovat dítěti pravdivé informace, netabuizovat sexuální výchovu (čtyři učitelka).

Skupina č. 4 - Názor, že sexuální výchova pomáhá k poznání sama sebe, utváření identity a postavení ve společnosti (tři učitelky)

Skupina č. 5 – Názor, že je sexuální výchova důležitá k tomu, aby si děti uvědomily, co jejich tělu prospívá, co naopak ubližuje a znaly různá rizika (dvě učitelky).

Skupina č. 6 - Názor, že zájem o sexualitu přináší dnešní doba a děti jsou proto po této stránce vyspělejší (dvě učitelky).

Ojedinelý názor byl, že sexuální výchovu by měl zastřešovat raději lékař než učitelka, a jedna dotazovaná učitelka by sexuální výchovu nenazývala sexuální výchovou, protože sexuální výchova jako taková v mateřské škole neexistuje, že je to pouze seznamování dítěte s lidským tělem a odlišnostmi.

6.4.2 Interpretace výsledků výzkumné sondy k cílům a úkolům práce

V následujícím textu se pokusím interpretovat získané výsledky od učitelek vybraných mateřských škol ke zvoleným cílům a úkolům práce.

Interpretace k úkolům práce:

Úkol č. 1: Vytvoření výzkumných nástrojů pro uvedené cíle a následující úkoly výzkumné sondy.

Úkol č. 1 byl splněn vytvořením dotazníku pro učitelky mateřských škol v Plzeňském kraji (viz příloha č. 3).

Úkol č. 2: Zjištění úrovně sexuální výchovy ve vybraných mateřských školách

Úkol č. 2 byl splněn zpracováním a vyhodnocením dotazníků (ukázky naleznete v příloze č. 4).

Interpretace k cílům práce:

Dílčí cíl č.1: Zjistit, zda učitelky v mateřských školách v Plzeňském kraji zařazují sexuální výchovu do vzdělávací činnosti.

Dílčí cíl byl splněn pomocí otázky č. 1. „Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově“. Výsledkem je, že třicet dva učitelek se sexuální výchově věnuje, z toho dvacet pět pouze příležitostně. Devět učitelek se sexuální výchově nevěnuje. Nejčastěji se učitelky sexuální výchově věnují podle situace nebo při hře.

Dílčí cíl č.2: Zjistit, jestli děti kladou otázky týkající se sexuality, na jaké téma, v jakém věku nejčastěji a zda jsou tyto otázky učitelkám příjemné či nikoliv.

Dílčí cíl byl splněn pomocí otázky č. 2 „Slýcháváte od dětí dotazy týkající se sexuality?“, na kterou ve dvaceti devíti třídách odpověděli učitelky kladně a ve dvanácti třídách záporně. Nejvíce se na otázky týkající se sexuality ptaly 3-6leté děti. Dále byl dílčí cíl splněn pomocí otázky č. 3 „Pokud ano, jakého se týká tématu?“ Z odpovědí vyplynulo, že děti nejvíce zajímají rozdíly mezi pohlavími a dále pak těhotenství. Na otázku č. 4 „Otázky dětí z oblasti sexuality jsou Vám příjemné nebo nepříjemné?“, dvacet dva učitelek odpovědělo, že jim otázky dětí nečiní problém. Nejvíce (patnáct) učitelek odpovědělo, že dětské otázky vnímají jako přirozené a odpovídají na ně přiměřeně k věku dětí.

Dílčí cíl č. 3: Zjistit, jaké didaktické pomůcky, metody a organizační formy učitelky při sexuální výchově využívají.

Dílčí cíl č. 3 byl splněn. Pomocí otázky č. 5 „Využíváte didaktických pomůcek při sexuální výchově? jsem zjistila, že dvacet osm učitelek využívá didaktických pomůcek a pouze třináct nikoliv. Dále jsem se pomocí otázky č. 6 „Pokud ano, které?“ dozvěděla, že nejvíce (dvacet čtyři) učitelek využívá v praxi encyklopedií a knih. V otázce č. 7 „Jaké metody využíváte při sexuální výchově?“ učitelky uvedly, že nejvíce využívají s průměrem 3,6 metody založené na komunikaci, hned za nimi jsou s průměrem 3,2 metody založené na hře. Z otázky č. 8 „Jaké organizační formy výuky nejčastěji používáte?“ vyplynulo, že jsou nejčastěji používány formy skupinové a individuální.

Dílčí cíl č.4: Dozvědět se, zda učitelky spolupracují v oblasti sexuální výchovy s rodinou dítěte a v jakých tématech.

Dílčí cíl č. 4 byl splněn. K naplnění cíle mi pomohla otázka č. 9 „Spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte?“, ve které pouze deset učitelek spolupracuje v sexuální výchově s rodinou dítěte a zbylých třicet jedna učitelek uvádí, že v oblasti sexuální výchovy s rodinou dítěte nespolečně pracuje. V otázce č. 10 „Pokud spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte, uveďte, prosím, v jakých tématech.“ čtyři učitelky uvedly, že se spolupráce s rodinou týká tématu narození např. sourozence dítěte, vlastní fotky dítěte z období čerstvě po narození (integrováný blok „Když jsem byl miminko“) a z nich ještě dvě učitelky uvedly spolupráci při řešení problémů, např. nevhodné

pojmenovávání pohlavních znaků, chování. Dvě učitelky spolupracují s rodinou v tématech týkajících se života v rodině (integrováný blok „Já a moje rodina“). U dvou učitelek nebyla odpověď konkrétní, pouze uvedly, že s rodinou dítěte spolupracují podle potřeby.

Dílčí cíl č. 5: Zjistit názory učitelek z mateřských škol v Plzeňském kraji na sexuální výchovu v předškolním věku dítěte.

Dílčí cíl č. 5 byl splněn otázkou č.11 „Myslíte si, že je pro dítě v předškolním věku sexuální výchova důležitá?“, kde šest učitelek uvedlo, že sexuální výchova v předškolním věku pro dítě není důležitá a ostatních třicet pět učitelek ji za důležitou považuje. Z dvaceti devíti učitelek, které svůj kladný názor na důležitost sexuální výchovy v předškolním věku zdůvodnilo, bylo nejpočetnější skupinou v počtu jedenácti učitelek skupina, která uvedla, že by sexuální výchova měla být přiměřená věku dítěte a měla by se zařazovat v případě zájmu dítěte.

6.5 Závěr výzkumné sondy

Závěr výzkumné sondy je rozdělen do tří částí: na obsahový metodologický a praktický.

6.5.1 Obsahový závěr

Výzkumná sonda byla realizována na devíti vybraných mateřských školách: MŠ Holýšov, MŠ Nýřany, MŠ Stod, MŠ Kvičovice, MŠ Staňkov, MŠ Horšovský Týn, MŠ Kyšice, MŠ Chrást, MŠ Plzeň – Bory. Na všech těchto mateřských školách realizují RVP PV. Zkoumaný vzorek tvořilo čtyřicet jedna učitelek mateřských škol. Konkrétní údaje o respondentech uvádím v grafech č. 1, 2, 3. Pro splnění stanovených výzkumných cílů a úkolů jsem využila dotazníkovou metodu. Vytvořené dotazníky uvádím v příloze č. 2. Výsledky výzkumné sondy jsme zpracovala do třinácti grafů a doplnila je slovním komentářem.

Obecným cílem bakalářské práce bylo zjistit úroveň sexuální výchovy na uvedených mateřských školách v Plzeňském kraji. Jako dílčí cíle jsem si zvolila zjistit, zda se v mateřských školách věnují sexuální výchově, zda mají děti zájem o otázky týkající se sexuality, jakého se týkají tématu a jestli jsou tyto otázky ze strany dětí učitelkám příjemné či nepříjemné. Dále jsem se zaměřila na didaktiku sexuální výchovy

směrem k didaktickým pomůckám, metodám a organizačním formám. V neposlední řadě mě zajímalo, jestli učitelky spolupracují s rodinou v sexuální výchově a jakého tématu se spolupráce týká. Posledním cílem bylo zjistit názor učitelek na důležitost zařazení sexuální výchovy do vzdělávací činnosti. Všechny cíle, které jsem si zadala, se mi podařilo splnit.

Podle mého názoru jsou údaje získané na vybraných mateřských školách pozitivní pro sexuální výchovu. **Uvědomuji si, že zjištěné výsledky jsou platné pouze pro tento zkoumaný vzorek, protože jsem prováděla záměrný výběr mateřských škol.** Sexuální výchova v předškolním věku vychází z RVP PV a dotýká se všech oblastí, jak uvádím v příloze č. 1. Nečekala jsem takto pozitivní výsledky. Většina učitelek si uvědomuje důležitost sexuální výchovy a zařazuje ji do vzdělávací činnosti. Větší prostor pro zlepšení vidím ve spolupráci s rodinou. Zároveň však rozumím tomu, že je to velmi citlivé téma.

6.5.2 Metodologický závěr

Za metodu výzkumné sondy byl zvolen dotazník. Abych zajistila srozumitelnost položek dotazníku, uskutečnila jsem předvýzkum (viz. příloha č. 2). Pomocí předvýzkumu jsem zjistila nedostatky dotazníku, které jsem následně opravila a dodala nové otázky č. 9, 10 a 11 pro lepší výpovědní hodnotu (viz. příloha č. 3). Dotazníky jsem rozdala osobně do mateřských škol v Plzeňském kraji. Osobní předání se podle mého názoru odrazilo ve vysoké návratnosti vyplněných dotazníků od učitelek. Dotazník se skládal z úvodní části, ve které byl uveden cíl dotazníku a poděkování. V další části byly bližší údaje o respondentovi a poslední část se skládala z jedenácti položek. Odpovědi jsem zpracovala pomocí třinácti grafů a doplnila je slovním komentářem, kromě odpovědí na otázku č. 10, které jsem zpracovala pouze kvalitativně. Pomocí dotazníku jsem splnila všechny zadané cíle, přesto se domnívám, že jsem pro větší výpovědní hodnotu mohla zařadit více otázek. Pro objasnění celé oblasti bude potřebné zvolit ještě další výzkumné metody, např. rozhovor nebo pozorování.

6.5.3 Praktický závěr

Dotazník mi pomohl zmapovat úroveň sexuální výchovy na vybraných mateřských školách v Plzeňském kraji. Sexuální výchova není v předškolní výchově jasně specifikována, jak vyplývá i z odpovědí učitelek na dotazník. Je to téma, které děti zajímá a je součástí běžného života. Z dotazníku vyplynulo, že se učitelky věnují sexuální výchově převážně příležitostně. Důležité je vycházet z podnětů dítěte, využívat příležitostí a vhodných situací, kdy dítěti tuto oblast objasnit. Přesto se domnívám, že sexuální výchově bychom se měli věnovat i při řízené činnosti a ne pouze individuálně. V části dotazníku zaměřené na didaktiku sexuální výchovy jsem si ověřila poznatky z teoretické části práce, kde jsem uváděla jako vhodné organizační formy individuální (řešení intimních záležitostí) a skupinovou. Tyto formy byly také učitelkami zvoleny za nejpoužívanější. Dále jsem se zaměřila na metody, kde jsem zjistila, že nejpoužívanějšími jsou metody založené na komunikaci a na hře. Výrazně méně učitelky využívají metody prožitkové, přestože si myslím, a také jsem uvedla v teoretické části, že metoda založená na prožitku je nejtrvalejší a nejintenzivnější zdroj informací. Možnost zlepšení vidím i ve spolupráci mateřské školy a rodiny v sexuální výchově. Proto bych nabídla několik možných témat, ve kterých se mi zdá vhodné spolupracovat s rodinou dítěte:

- „Já a moje rodina“ – dítě společně se svými rodiči nakreslí obrázek své rodiny a domova
- „Když jsem byl ještě malý/á kluk/holka“ – děti si z domova přinesou fotografie např. sebe v období po narození nebo fotografie svojí maminky v období těhotenství, nejoblíbenější hračku z batolecího období...
- „Moji rodiče“ – návštěva dětí v zaměstnání rodičů (např. truhlářství, kadeřnictví), návštěva doma nebo na zahradě někoho z dětí, a nebo návštěvy maminek s miminky (např. ukázka péče o miminko)
- „Den matek“ – spolupráce dětí a tatínků při výrobě dárků pro maminky

V didaktice sexuální výchovy na vybraných mateřských školách doporučuji využívání skupinové, individuální organizační formy a metody založené na komunikaci.

ZÁVĚR

V současné době by měla být sexuální výchova neodmyslitelnou součástí jak základního, tak předškolního vzdělávání. Je důležitá pro celistvý vývoj osobnosti dítěte a její vliv na fyzické, psychické a sociální zdraví je nezanedbatelný.

V bakalářské práci jsem si kladla za cíl nejprve teoreticky objasnit pojetí sexuální výchovy a sexuality v předškolním věku a poté z pohledu pedagogické praxe zjistit úroveň sexuální výchovy na vybraných mateřských školách v Plzeňském kraji.

Teoretická část obsahovala pět kapitol. V první kapitole jsem se zaměřila na zvláštnosti předškolního věku. V další kapitole jsem objasnila pojem sexualita a její vývoj u dětí předškolního věku. Třetí kapitola obsahovala informace o sexuální výchově zaměřené na rodinu a mateřskou školu, kde jsem objasnila některé problémy spojené se sexuální výchovou, např. masturbace, sexuální zneužívání. Čtvrtá kapitola o předškolním vzdělávání seznamuje s RVP PV. Poslední kapitola se zaměřuje na didaktiku sexuální výchovy, do které jsem zařadila organizační formy, výukové metody a výukové pomůcky. Zjistila jsem, že sexuální výchova, sociální výchova a výchova ke zdraví se vzájemně doplňují a podporují. Sexuální výchova je v předškolním věku velmi důležitá, a proto by neměla být ve vzdělávacích činnostech v mateřské škole opomíjena.

V praktické části práce jsem se zabývala přípravou a realizací výzkumné sondy do praxe vybraných mateřských škol v Plzeňském kraji. Pro výzkum jsem vytvořila dotazník pro učitelky s cílem posoudit úroveň sexuální výchovy na mateřských školách. Obecný výzkumný cíl jsem rozpracovala do pěti dílčích cílů a dvou výzkumných úkolů. Především jsem se zaměřila na to, zda se učitelky sexuální výchově v mateřských školách věnují a zda se děti zajímají o otázky sexuality. Dále pak na didaktickou část vzdělávání (vyučovací formy, metody a pomůcky), spolupráci mateřské školy a rodiny a vlastní názory učitelek na důležitost sexuální výchovy v předškolním věku. Výsledky mého zkoumání jsem zpracovala do třinácti grafů a doplnila je slovním komentářem. Výsledky, které vyplynuly z dotazníku, byly pro sexuální výchovu pozitivní, až na spolupráci s rodinou dítěte, která je v sexuální výchově v mateřské škole často opomíjena. Možná témata vhodná pro spolupráci mateřské školy a rodiny v této oblasti jsem uvedla v praktickém závěru výzkumné sondy. Cíle a úkoly bakalářské práce byly splněny.

Domnívám se, že učitelky považují sexuální výchovu za důležitou součást vzdělávací činnosti v mateřské škole. Chápou smysl sexuální výchovy v mateřské škole a uvědomují si její vliv na vývoj dítěte.

Ze zjištěných výsledků v oblasti sexuální výchovy bude potřeba nadále řešit efektivní formy spolupráce mateřské školy a rodiny dítěte. Dále řešit etické problémy spojené se vzděláváním v sexuální výchově. Učitelky by měly mít možnost vzdělávat se v oblasti sexuální výchovy, například na vzdělávacích kurzech, které by se zaměřovaly na didaktiku sexuální výchovy nebo pomáhaly zlepšit komunikaci učitelek a dětí na toto téma.

RESUMÉ

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na sexuální výchovu v předškolním věku dítěte na vybraných mateřských školách v Plzeňském kraji.

Teoretická část je zaměřena na vývoj sexuality u dítěte předškolního věku, na sexuální výchovu v rodině i mateřské škole, na současný systém předškolního vzdělávání v České republice. Součástí mé práce jsou také zvláštnosti dítěte předškolního věku, které úzce souvisí s předškolním vzděláváním. V praktické části bakalářské práce jsem se pomocí výzkumné sondy zaměřila na úroveň sexuální výchovy na mateřských školách v Plzeňském kraji. Metodou dotazníku vyplněného učitelkami mateřských škol jsem zjišťovala, zda se sexuální výchově věnují či nikoliv, zájem dětí o otázky týkající se sexuality, metody, formy a pomůcky využívané v sexuální výchově, spolupráci mateřské školy a rodiny v oblasti sexuální výchovy aj.

SUMMARY

In my thesis I focused on sex education in school age children at nursery schools in the Pilsen Region.

The theoretical part focuses on the development of sexuality in the preschool age, sex and family education in kindergarten, the current system of preschool education in the Czech Republic. Part of my job are also traits of preschool age, which is closely related to preschool education. Part of my job are also traits of preschool age, which is closely related to preschool education.

In the practical part of my thesis research I am using the probe focused on the level of sexual education in nursery schools in the Pilsen Region. The method of questionnaire completed kindergarten teachers, I examined whether sexual or not engaged in education, children's interest in issues relating to sexuality, methods, forms and tools used in sex education, collaboration, kindergartens and families in the area of sex education, etc.

POUŽITÁ LITERATURA

ALLEN, K a Lynn R MAROTZ. Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005, 187 s. ISBN 80-736-7055-0.

BORNEMAN, Ernest. Encyklopedie sexuality. Praha: Victoria Publishing, 1993, 666 s. ISBN 80-856-0517-1.

ČÁBALOVÁ, Dagmar. Pedagogika pro učitele základních a středních škol. Plzeň: ZČU v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0001-0. CD ROM

FAGERSTRÖM, Grethe. Petr, Ida a miminko. V Praze: Albatros, 1992. ISBN 80-000-0253-1.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Praha: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

WALKER, Richard a Elizabeth FENWICK. Sexuální výchova: průvodce citovým a tělesným dozríváním. České vyd. 1. Praha: Cesty, 1996, 94 s. ISBN 80-718-1022-3.

HAVLÍNOVÁ, Miluše. Zdravá mateřská škola. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 141 s. Výchova dětí od 3 do 8 let. ISBN 80-717-8048-0.

JANIŠ, Kamil. Sexuální výchova - příspěvek k teorii a praxi. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 155 s. ISBN 80-704-1377-8.

JANIŠ, Kamil a Vladimír TÄUBNER. Didaktika sexuální výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, 107 s. ISBN 80-704-1902-4.

JAVŮRKOVÁ. Jak mluvit s dětmi o sexu a rodičovství. Děti a my: časopis pro rodiče, učitele a pracovníky pomáhajících profesí. Javůrková. Portál, 2003, roč. 33, č. 1. ISSN 0323-1879.

JANOUGH, Katerina. Jak jsem přišel na svět. Ilustrace Mervi Lindman. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1441-X.

ŘEZÁČ, Jaroslav. Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina, HAJNOVÁ, Růžena a ŠPINKOVÁ, Martina. Než se dítě zeptá: program sexuální výchovy dětí předškolního věku. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 48 s. ISBN 80-717-8132-0.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina. a kolektiv autorů. Rámcový program pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2004.

SVOBODOVÁ, Eva. Obsah a formy předškolního vzdělávání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007, 75 s. ISBN 978-80-7040-940-4 (BROŽ.).

ŠILEROVÁ, Lenka. Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě: rodinná pravidla a hodnoty; situace, které mohou rodiče uvést do rozpaků; vývoj zájmu o sexualitu; užitečné kontakty a informace. 1. vyd. Praha: Grada, 2003, 103 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0291-6.

TROJAN, Ondřej. Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele. 1. vyd. Praha: Fragment, 2009, 152 s. ISBN 978-80-253-0833-2 (BROŽ.).

TROJAN, Ondřej. O čápech o vránách: jak nejlépe mluvit s dětmi o sexu. 1. vyd. Ilustrace Tomáš Pašek. Havlíčkův Brod: Fragment, 1994, 88 s. ISBN 80-857-6848-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-717-8308-0.

WEISS, Petr. Sexuální zneužívání dětí. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 264 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0929-5.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

- 1) BEČKOVÁ, Ivana. Uspokojování potřeb dítěte v podmínkách současné mateřské školy. In: clanky.rvp.cz [online]. 11.4.2008. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/2214/USPOKOJOVANI-POTREB-DITETE-V-PODMINKACH-SOUCASNE-MATERSKE-SKOLY.html/>
- 2) <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sexualita>
- 3) <http://www.msmt.cz/vzdelavani/strategicke-a-koncepcni-dokumenty-cerven-2009>

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Počet učitelek v jednotlivých mateřských školách.....	str. 36
Graf č. 2: Dosažené vzdělání dotazovaných učitelek.....	str. 37
Graf č. 3: Délka praxe dotazovaných učitelek.....	str. 38
Graf č. 4: Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově?.....	str. 39
Graf č. 5: Slýcháváte od dětí dotazy týkající se sexuality?.....	str. 40
Graf č. 6: Pokud ano, jakého se týkají tématu?.....	str. 41
Graf č. 7: Otázky dětí z oblasti sexuality jsou Vám příjemné nebo nepříjemné?.....	str. 42
Graf č. 8: Využíváte didaktických pomůcek při sexuální výchově?.....	str. 43
Graf č. 9: Pokud ano, které?.....	str. 44
Graf č. 10: Jaké metody využíváte v sexuální výchově?.....	str. 45
Graf č. 11: Jaké organizační formy výuky nejčastěji používáte?.....	str. 46
Graf č. 12: Spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte?.....	str. 47
Graf č. 13: Myslíte si, že je pro dítě v předškolním věku sexuální výchova důležitá?	str. 48

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Vzdělávací oblasti podle RVP PV

Příloha č. 2: Dotazník pro učitelky určený pro předvýzkum

Příloha č. 3: Konečný dotazník pro učitelky mateřských škol

Příloha č. 4: Ukázka vypracovaného dotazníku

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Vzdělávací oblasti podle RVP PV

Musíme si uvědomit, že RVP PV je napsán všeobecně tak, aby nebyl pro pedagogy svazující a proto jsem vybrala ze vzdělávacích oblastí dílčí vzdělávací cíle, očekávané výstupy a rizika, které podle mě mají přímou souvislost se sexuální výchovou a jejichž plněním se sexuální výchova uskutečňuje. (RVP PV, 2004, s. 13-28)

Dítě a jeho tělo

Dílčí vzdělávací cíle

- uvědomění si vlastního těla
- osvojení si poznatků o těle a jeho zdraví
- osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí
- vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu

Očekávané výstupy

- zvládnout sebeobsluhu, uplatňovat základní kulturně hygienické a zdravotně preventivní návyky (starat se o osobní hygienu, oblékat se, svlékat apod.)
- pojmenovat části těla, některé orgány (včetně pohlavních), znát jejich funkce, mít povědomí o těle a jeho vývoji, (o narození, růstu těla a jeho proměnách), znát základní pojmy užívané ve spojení se zdravím, s pohybem a sportem
- rozlišovat, co prospívá zdraví a co mu škodí; chovat se tak, aby v situacích pro dítě běžných a jemu známých neohrožovalo zdraví, bezpečí a pohodu svou ani druhých
- mít povědomí o některých způsobech ochrany osobního zdraví a bezpečí a o tom, kde v případě potřeby hledat pomoc (kam se obrátit, koho přivolat, jakým způsobem apod.)

Rizika

- denní režim nevyhovující fyziologickým dětským potřebám a zásadám zdravého životního stylu
- nedostatečný respekt k individuálním potřebám dětí (k potřebě soukromí, látkové výměny, apod.)
- nedostatek či zkreslení elementárních informací o lidském těle, o jeho růstu a vývoji, o funkcích některých částí a orgánů, o zdraví i možnostech jeho ohrožení, způsobech ochrany zdraví a bezpečí
- nevhodné vzory chování dospělých v prostředí mateřské školy

Dítě a jeho psychika

Jazyk a řeč:

Dílčí vzdělávací cíle

- rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) a kultivovaného projevu

Očekávané výstupy

- vyjadřovat samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity, mínění a úsudky ve vhodně zformulovaných větách
- učit se nová slova a aktivně je používat (ptát se na slova, kterým nerozumí)

Rizika

- prostředí komunikačně chudé, omezující běžnou komunikaci mezi dětmi i s dospělými
- špatný jazykový vzor
- vytváření komunikativních zábran (necitlivé donucování dítěte k hovoru, nerespektování dětského ostychu vedoucí k úzkosti a strachu dítěte)

Sebepojetí, city, vůle:

Dílčí vzdělávací cíle

- poznávání sebe sama, rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě (uvědomění si vlastní identity, získání sebevědomí, sebedůvěry, osobní spokojenosti)

- získání relativní citové samostatnosti
- rozvoj schopnosti sebeovládání
- rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat
- rozvoj a kultivace mravního i estetického vnímání, cítění a prožívání
- získání schopnosti záměrně řídit svoje chování a ovlivňovat vlastní situaci

Očekávané výstupy

- vyjádřit souhlas i nesouhlas, říci „ne“ v situacích, které to vyžadují (v ohrožujících, nebezpečných či neznámých situacích), odmítnout se podílet na nedovolených či zakázaných činnostech apod.
- uvědomovat si příjemné a nepříjemné citové prožitky (lásku, soucítění, radost, spokojenost i strach, smutek, odmítání), rozlišovat citové projevy v důvěrném (rodinném) a cizím prostředí
- prožívat a dětským způsobem projevovat, co cítí (soucit, radost, náklonnost), snažit se ovládat své afektivní chování (odložit splnění svých osobních přání, zklidnit se, tlumit vztek, zlost, agresivitu apod.)
- respektovat předem vyjasněná a pochopená pravidla, přijímat vyjasněné a zdůvodněné povinnosti

Rizika

- málo vlídné, nevstřícné, strohé, nelaskavé a málo přátelské prostředí, kde dítě nenalézá dostatek lásky a porozumění
- nedostatek možností projevovat vlastní city, sdělovat citové dojmy a prožitky a hovořit o nich
- jednání, které dítě pociťuje jako křivdu a vnímá jako násilí
- stresy a napětí, nejistota, nedostatek ochrany a osobního soukromí
- nevhodné vzory a modely chování (netaktní komunikace, nedostatek sociálního cítění, ohleduplnosti a tolerance, necitlivé vztahy a postoje okolí)

Dítě a ten druhý

Dílčí vzdělávací cíle

- seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému
- osvojení si elementárních poznatků, schopností a dovedností důležitých pro navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem
- posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem (v rodině, v mateřské škole, v dětské herní skupině apod.)
- vytváření prosociálních postojů (rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu, přizpůsobivosti apod.)
- ochrana osobního soukromí a bezpečí ve vztazích s druhými dětmi i dospělými

Očekávané výstupy

- navazovat kontakty s dospělým, kterému je svěřeno do péče, překonat stud, komunikovat s ním vhodným způsobem, respektovat ho
- porozumět běžným projevům vyjádření emocí a nálad
- přirozeně a bez zábran komunikovat s druhým dítětem, navazovat a udržovat dětská přátelství
- odmítnout komunikaci, která je mu nepříjemná
- uvědomovat si svá práva ve vztahu k druhému, přiznávat stejná práva druhým a respektovat je
- chápat, že všichni lidé (děti) mají stejnou hodnotu, přestože je každý jiný (jinak vypadá, jinak se chová, něco jiného umí či neumí apod.), že osobní, resp. osobnostní odlišnosti jsou přirozené
- uplatňovat své individuální potřeby, přání a práva s ohledem na druhého (obhajovat svůj postoj nebo názor, respektovat jiný postoj či názor), přijímat a uzavírat kompromisy, řešit konflikt dohodou
- dodržovat dohodnutá a pochopená pravidla vzájemného soužití a chování doma, v mateřské škole, na veřejnosti, dodržovat herní pravidla
- respektovat potřeby jiného dítěte, dělit se s ním o hračky, pomůcky, pamlsky, rozdělit si úkol s jiným dítětem apod.

- vnímat, co si druhý přeje či potřebuje, vycházet mu vstříc (chovat se citlivě a ohleduplně k slabšímu či postiženému dítěti, mít ohled na druhého a soucítit s ním, nabídnout mu pomoc apod.)
- bránit se projevům násilí jiného dítěte, ubližování, ponižování apod.
- chovat se obezřetně při setkání s neznámými dětmi, staršími i dospělými jedinci, v případě potřeby požádat druhého o pomoc (pro sebe i pro jiné dítě)

Rizika

- nedostatek pozitivních příkladů a vzorů prosociálního chování, málo vstřícné postoje dospělých k dítěti i k sobě navzájem
- nedostatečně psychosociálně „bezpečné“ prostředí, neautentické, s nedostatkem porozumění a tolerance
- nedostatek empatie, neposkytování empatické odezvy na problémy dítěte
- příliš ochránářské či příliš nevšímavé prostředí
- autoritativní vedení, direktivní zacházení s dítětem
- manipulace dítěte tzv. pozitivními prostředky (citovými prostředky, chválením bez opodstatnění)
- nedůstojné jednání, zesměšňování, ponižování
- nejednoznačně formulovaná pravidla chování ve vztahu k druhému, nedodržování přijatých pravidel, špatný vzor

Dítě a společnost

Dílčí vzdělávací cíle

- poznávání pravidel společenského soužití a jejich spoluvytváření v rámci přirozeného sociokulturního prostředí, porozumění základním projevům neverbální komunikace obvyklým v tomto prostředí
- rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí (spolupracovat, spolupodílet se), přináležet k tomuto společenství (ke třídě, k rodině, k ostatním dětem) a vnímat a přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané
- rozvoj základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností dítěte, rozvoj schopnosti projevovat se autenticky, chovat se autonomně,

prosociálně a aktivně se přizpůsobovat společenskému prostředí a zvládat jeho změny

- vytvoření povědomí o mezilidských morálních hodnotách

Očekávané výstupy

- uplatňovat návyky v základních formách společenského chování ve styku s dospělými
i s dětmi (zdravit známé děti i dospělé, rozloučit se, poprosit, poděkovat, vzít si slovo až když druhý domluví, požádat o pomoc, vyslechnout sdělení, uposlechnout pokyn apod.)
- pochopit, že každý má ve společenství (v rodině, ve třídě, v herní skupině) svou roli, podle které je třeba se chovat
- utvořit si základní dětskou představu o pravidlech chování a společenských normách, co je v souladu s nimi a co proti nim a ve vývojově odpovídajících situacích se podle této představy chovat (doma, v mateřské škole i na veřejnosti)
- uvědomovat si, že ne všichni lidé respektují pravidla chování, že se mohou chovat neočekávaně, proti pravidlům, a tím ohrožovat pohodu i bezpečí druhých; odmítat společensky nežádoucí chování (např. lež, nespravedlnost, ubližování, lhostejnost či agresivitu), chránit se před ním a v rámci svých možností se bránit jeho důsledkům (vyhýbat se komunikaci s lidmi, kteří se takto chovají)

Rizika

- nedostatek estetických a etických podnětů a příležitostí k jejich kultivovanému prožívání a vyjádření
- přítomnost nevhodných, podbízivých a nevkusných podnětů
- nevhodný mravní vzor okolí (děti jsou svědky nespravedlivého, nezdvořilého, hrubého, ironického, popř. agresivního chování, netolerantních, necitlivých či nevšímavých postojů apod.) včetně nevhodných vzorů v médiích
- schematické mravní hodnocení bez možnosti dítěte vyjádřit vlastní úsudek
- nedostatek příležitostí k nápravě jednání, které bylo proti pravidlům
- ironizování a znevažování úsilí dítěte

- potlačování autonomního chování dítěte v zájmu zkratkovitého dosažení vnější disciplíny a poslušnosti
- nevšímavost k nevhodné komunikaci a jednání mezi dětmi, přehlížení nežádoucího chování některých dětí, schematické řešení konfliktů bez zjišťování příčin jejich vzniku
- chybějící informace o tom, jak se chránit před nebezpečím hrozcím od neznámých lidí

Dítě a svět

Dílčí vzdělávací cíle

- osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy
- rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách

Očekávané výstupy

- orientovat se bezpečně ve známém prostředí i v životě tohoto prostředí (doma, v budově mateřské školy, v blízkém okolí)
- zvládat běžné činnosti a požadavky na dítě kladené i jednoduché praktické situace, které se doma a v mateřské škole opakují, chovat se přiměřeně a bezpečně doma i na veřejnosti (na ulici, na hřišti, v obchodě, u lékaře apod.)
- uvědomovat si nebezpečí, se kterým se může ve svém okolí setkat, a mít povědomí o tom, jak se prakticky chránit (vědět, jak se nebezpečí vyhnout, kam se v případě potřeby obrátit o pomoc)

Rizika

- nedostatečné a nepřiměřené informace, nedostatečné, nepravdivé nebo žádné odpovědi na otázky dětí
- převaha zprostředkovaného poznávání světa (obraz, film)
- nedostatek pozornosti prevenci vlivů prostředí, které mohou být pro dítě nezdravé a nebezpečné
- špatný příklad dospělých (lhostejnost k problémům kolem sebe a neochota podílet se na jejich řešení apod.)

5. Otázky dětí z oblasti sexuality jsou Vám příjemné nebo nepříjemné?

1 značí, že jsou vám takové otázky nepříjemné. 10 zvolte, pokud Vám odpovídání nečiní žádné problémy.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

6. Využíváte didaktických pomůcek při sexuální výchově?

a) ano

b) ne

7. Pokud ano, které?

a) panenky

b) encyklopedie, knihy

c) puzzle, skládky

d) PC, DVD

e) jiné, uveďte jaké .....

8. Jaké metody využíváte při sexuální výchově?

Vyznačte na stupnici zakroužkováním četnost využívaných metod, přičemž 1 značí nízkou a 5 vysokou.

a) metody založené na komunikaci 1 2 3 4 5

b) metody založené na manipulaci a experimentu 1 2 3 4 5

c) metody založené na hře 1 2 3 4 5

d) metody založené na vzoru 1 2 3 4 5

e) metody založené na prožitku 1 2 3 4 5

d) jiné, uveďte jaké.....

Příloha č. 3: Konečný dotazník pro učitelky mateřských škol

Příloha č. 3: Konečný dotazník pro učitelky mateřských škol

Vážená paní učitelko,

před sebou máte dotazník, který by měl přinést aktuální informace o sexuální výchově na mateřských školách v Plzeňském kraji. Tyto informace budou použity pro výzkum, který je součástí bakalářské práce na téma Sexuální výchova v předškolním věku dítěte na MŠ v Plzeňském kraji.

Děkuji za Vaši spolupráci

Jana Smetáková

Věkové složení třídy, kterou učíte:

Délka pedagogické praxe:

Dosažená kvalifikace:

1. Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově?

- c) ano
- d) příležitostně
- e) ne

Odpověď prosím zdůvodněte .....

.....

2. Slýcháváte od dětí dotazy týkající se sexuality?

- c) ano
- d) ne

3. Pokud ano, jakého se týká tématu?

Vyznačte na stupnici zakroužkováním četnost dotazů, přičemž 1 značí nízký a deset vysoký počet otázek.

a) porod	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
b) rozdíly mezi chlapci a dívkami	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
c) pojmenovávání pohlavních znaků	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
d) početí	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
e) těhotenství	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
f) jiné, uveďte jaké	

4. Otázky dětí z oblasti sexuality jsou Vám příjemné nebo nepříjemné?

1 značí, že jsou vám takové otázky nepříjemné. 10 zvolte, pokud Vám odpovídání nečiní žádné problémy.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Odpověď prosím zdůvodněte .....

.....

5. Využíváte didaktických pomůcek při sexuální výchově?

- c) ano
- d) ne

6. Pokud ano, které?

- a) panenky
- b) encyklopedie, knihy
- c) puzzle, skládky
- d) PC, DVD
- e) jiné, uveďte jaké .....

7. Jaké metody využíváte při sexuální výchově?

Vyznačte na stupnici zakroužkováním četnost využívaných metod, přičemž 1 značí nízkou a 5 vysokou.

a) metody založené na komunikaci	1	2	3	4	5
b) metody založené na manipulaci a experimentu	1	2	3	4	5
c) metody založené na hře	1	2	3	4	5
d) metody založené na vzoru	1	2	3	4	5
e) metody založené na prožitku	1	2	3	4	5
d) jiné, uveďte jaké.....					

8. Jaké organizační formy výuky nejčastěji používáte?

a) individuální	1	2	3	4	5
b) párové	1	2	3	4	5
c) skupinové	1	2	3	4	5
d) frontální	1	2	3	4	5

9. Spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte ?

- a) ano
- b) ne

10. Pokud spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte, uveďte prosím v jakých tématech.

.....
.....

11. Myslíte si, že je pro dítě v předškolním věku sexuální výchova důležitá?

a) ano

b) ne

Odpověď prosím zdůvodněte

.....
.....

PŘÍLOHA Č. 4: UKÁZKA VYPRACOVANÉHO DOTAZNÍKU

Vážená paní učitelko,

před sebou máte dotazník, který by měl přinést aktuální informace o sexuální výchově na mateřských školách v Plzeňském kraji. Tyto informace budou použity pro výzkum, který je součástí bakalářské práce na téma Sexuální výchova v předškolním věku dítěte na MŠ v Plzeňském kraji.

Děkuji za vaši spolupráci

Jana Smetáková

Věkové složení třídy, kterou učíte: 5-6 LET

Délka pedagogické praxe: 0-5 LET

Dosažená kvalifikace: SAGJ

1. Věnujete se v mateřské škole sexuální výchově?

- a) ano
- b) příležitostně
- c) ne

Odpověď prosím zdůvodněte .....

.....

2. Slycháváte od dětí dotazy týkající se sexuality?

- a) ano
- b) ne

3. Pokud ano, jakého se týkají tématu?

Vyznačte na stupnici zakroužkováním četnost dotazů, přičemž 1 značí nízký a deset vysoký počet otázek.

a) porod	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
b) rozdíly mezi chlapci a dívkami	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
c) pojmenovávání pohlavních znaků	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
d) početí	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
e) těhotenství	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
f) jiné, uveďte jaké	

4. Otázky dětí z oblasti sexuality jsou Vám příjemné nebo nepříjemné?

1 značí, že jsou vám takové otázky nepříjemné. 10 zvolte, pokud Vám odpovídání nečiní žádné problémy.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Odpověď prosím zdůvodněte ...*otázky spojené se sexualitou*...
...*jsou přirozené a děti by měly mít pravdivé odpovědi.*

5. Využíváte didaktických pomůcek při sexuální výchově?

- a) ano
 b) ne

6. Pokud ano, které?

- a) panenky
 b) encyklopedie, knihy
 c) puzzle, skládky
d) PC, DVD
e) jiné, uveďte jaké .....

7. Jaké metody využíváte při sexuální výchově?

Vyznačte na stupnici zakroužkováním četnost využívaných metod, přičemž 1 značí nízkou a 5 vysokou.

a) metody založené na komunikaci	1	2	3	☒ 4	5
b) metody založené na manipulaci a experimentu	1	☒ 2	3	4	5
c) metody založené na hře	1	2	3	4	☒ 5
d) metody založené na vzoru	1	2	☒ 3	4	5
e) metody založené na prožitku	1	2	☒ 3	4	5
d) jiné, uveďte jaké.....					

8. Jaké organizační formy výuky nejčastěji používáte?

a) individuální	1	2	3	4	5
b) párové	1	2	3	4	5
c) skupinové	1	2	3	4	5
d) frontální	1	2	3	4	5

9. Spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte ?

- a) ano
b) ne

10. Pokud spolupracujete v sexuální výchově s rodinou dítěte, uveďte prosím v jakých tématech.

..... "Když rodina"
.....

11. Myslíte si, že je pro dítě v předškolním věku sexuální výchova důležitá?

- a) ano
b) ne

Odpověď prosím zdůvodněte

..... sexuální výchova pomáhá k utváření vlastní
..... identity, pomáhá sama sebe a své roli ve spo.